

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra hudební výchovy

Diplomová práce

Anna Bátlová

**Využití regionálních folklorních prvků Valašska v hudební
výchově na 1. stupni ZŠ**

Olomouc 2018

vedoucí práce: Mgr. Jaromír Synek, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne

.....
vlastnoruční podpis

Poděkování

Děkuji Mgr. Jaromíru Synkovi, Ph.D. za odborné vedení diplomové práce, poskytování cenných rad a konzultací. Také bych chtěla poděkovat svým rodičům za podporu a pomoc, kterou mi po celou dobu studia poskytovali.

Obsah

Úvod	7
1. Lidové tradice na Valašsku	9
1.1 Vymezení oblasti	9
1.2 Lidové obyčeje na jaře	9
1.2.1 Smrtná neděle	9
1.2.2 Velikonoce	10
1.2.3 Máje.....	11
1.3 Lidové obyčeje v létě	12
1.3.1 Letnice	12
1.3.2 Sklizeň.....	13
1.4 Lidové obyčeje na podzim	14
1.4.1 Na pastvě	14
1.4.2 Dožínky, čas po sklizni	15
1.5 Lidové obyčeje v zimě	16
1.5.1 Čas Adventu a Vánoc	16
1.5.2 Námluvy, Svatba	19
1.5.3 Masopust, sv. Dorota.....	20
2. Hudební výchova v RVP a vybrané typy činností	23
2.1 Postavení hudební výchovy v RVP ZV na 1. stupni ZŠ	23
2.2 Vybrané typy činností v rámci učiva hudební výchovy	23
2.2.1 Dechová cvičení	23
2.2.2 Hudebně pohybové hry	24
2.2.3 Taneční hry.....	24
2.2.4 Lidové tance	24
2.2.5 Hry s rytmem a sluchové hry	25
2.2.6 Dramatická hra	25
3. Náměty aktivit s prvky folkloru Valašska v hudební výchově	27
3.1 Smrtná neděle – JARO – seznam aktivit	28
3.1.1 1. ročník.....	28

3.1.2	2. ročník	30
3.1.3	3. ročník	31
3.1.4	4. ročník	32
3.1.5	5. ročník	33
3.2	Velikonoce – JARO – seznam aktivit	34
3.2.1	1. ročník	34
3.2.2	2. ročník	35
3.2.3	3. ročník	35
3.2.4	4. ročník	36
3.2.5	5. ročník	38
3.3	Máje – JARO – seznam aktivit	39
3.3.1	1. ročník	39
3.3.2	2. ročník	40
3.3.3	3. ročník	41
3.3.4	4. ročník	42
3.3.5	5. ročník	43
3.4	Letnice, Sklizeň – LÉTO – seznam aktivit	44
3.4.1	1. ročník	44
3.4.2	2. ročník	45
3.4.3	3. ročník	46
3.4.4	4. ročník	47
3.4.5	5. ročník	48
3.5	Na pastvě – PODZIM – seznam aktivit	49
3.5.1	1. ročník	49
3.5.2	2. ročník	50
3.5.3	3. ročník	51
3.5.4	4. ročník	52
3.5.5	5. ročník	52
3.6	Dožínky, čas po sklizni – PODZIM – seznam aktivit	54
3.6.1	1. ročník	54

3.6.2	2. ročník	55
3.6.3	3. ročník	55
3.6.4	4. ročník	56
3.6.5	5. ročník	57
3.7	Čas Adventu a Vánoc – ZIMA – seznam aktivit	58
3.7.1	1. ročník	58
3.7.2	2. ročník	59
3.7.3	3. ročník	60
3.7.4	4. ročník	61
3.7.5	5. ročník	62
3.8	Námluvy, Svatba – ZIMA – seznam aktivit	63
3.8.1	1. ročník	63
3.8.2	2. ročník	65
3.8.3	3. ročník	66
3.8.4	4. ročník	67
3.8.5	5. ročník	68
3.9	Masopust, sv. Dorota – ZIMA – seznam aktivit	69
3.9.1	1. ročník	69
3.9.2	2. ročník	70
3.9.3	3. ročník	71
3.9.4	4. ročník	72
3.9.5	5. ročník	73
	Vysvětlivky	75
	Závěr	76
	Seznam literatury a pramenů	78
	Seznam použitých zkratk	83
	Anotace	84
	Seznam příloh	86
	Přílohy	87

Úvod

„Až budete chtít popsat tento kraj, nezapomeňte na slovo píseň. Až budete chtít objevit melodii té písně, nezapomeňte na modrá rána napjatá na struně horizontu, na dobré dřevo míst, která se nazývají domov.“ (Valašsko, 1998, s. 2).

Valašsko je krajem svérázným, drsným a co se týče úrody ne příliš bohatým. To však neplatí o jeho folkloru. Tato oblast nabízí nepřeborné množství pestrých a uchu lahodících písní, lidových tanců, zvučných pořekadel a poutavých her. Podle mého názoru jsou v současnosti lidové tradice určitou měrou udržovány, avšak mnohdy o nich máme pouze povrchní informace a vnímáme je bez prožitku. Přitom v minulosti koloběh přírody v podstatě určoval rytmus lidského života. Proto si myslím, že je důležité na kulturní dědictví nezapomínat a udržovat jej v živé paměti nás všech. S folklorem by se podle mého dítě mělo setkávat již od nejranějšího období svého života. Zde můžou sehrát roli nejen rodiče, ale později také pedagogové v mateřské škole a na 1. stupni základní školy. Lidové tradice přímo vybízí k nenásilnému učení prostřednictvím různých her a tanců.

Diplomová práce je rozdělena na dvě části, na část teoretickou a praktickou. V teoretické části bych nejprve vymezila oblast Valašska a posléze popsala vybrané lidové tradice v průběhu celého roku. Ráda bych respektovala koloběh roku, proto budu začínat jarem, pokračovat létem, navazovat podzimem a končit zimou. Všechny popsané tradice budou blíže specifikovány, případně doplněny jejich průběhem v některých oblastech Valašska. Další kapitola teoretické části se bude věnovat zakotvení předmětu hudební výchova v rámci kurikulárního dokumentu RVP ZV. S ohledem na obsah předmětu pak budou vybrány a definovány činnosti, které se objevují v praktické části. Cílem teoretické části práce bude popis vybraných lidových tradic v rámci roku, včetně doplňujících informací týkajících se Valašska. Dále bude cílem výklad vybraných činností v rámci RVP ZV v souvislosti s aktivitami objevujícími se v praktické části.

Praktická část bude obsahovat vybrané náměty z oblasti Valašska, které jsou aplikovatelné v hodinách hudební výchovy. Řídit se budu podle RVP ZV, konkrétně učivem hudební výchovy tak, aby náměty odpovídaly některé části z obsahu vokálních, instrumentálních a hudebně pohybových činností. Poslechové činnosti zde nebudou zastoupeny ve formě aktivního poslechu, ale budou součástí některých tanečních her a tanců. Dále budou náměty rozděleny podle ročního období, poté do příslušné lidové tradice a nato podle obtížnosti činnosti do konkrétního ročníku. Objeví se zde autentické činnosti dětí, které

budou čerpány z knih sběratelů lidové slovesnosti, dále lidové tance a taneční hry. Část práce budou tvořit také činnosti autorské sesbírané od různých tvůrců podle míry nápaditosti, kreativity a aplikovatelnosti ve výchovně-vzdělávacím procesu. Autorské činnosti nabídnou hudebně pohybové hry, hry s rytmem, sluchové hry, jedno dechové cvičení a dramatickou hru. Cílem praktické části práce bude nabídnout učitelům na 1. stupni ZŠ soubor námětů a materiálů, které mohou využít ve své výuce pro přiblížení folkloru na Valašsku.

1. Lidové tradice na Valašsku

1.1 Vymezení oblasti

Ve východní části Moravy, v jedné z nejhornatějších a nejzalesněnějších oblastí České republiky se nachází Valašsko. Vytýčit hranice tohoto regionu nelze přesně, neboť Valašsko nikdy nebylo samostatnou správní jednotkou. Jádrem regionu se rámcově nalézá v okolí měst Vsetín, Valašské Meziříčí, Rožnov pod Radhoštěm, Vizovice a Valašské Klobouky. Okolí měst Bojkovice, Zlín, Bystřice pod Hostýnem, Kelč, Štramberk a Ostravice náleží přechodnému pásmu regionu, kde se valašské znaky prolínají se znaky regionů sousedních (Vencálek et al. 1993, s. 9, Valašsko 1998, s. 3). O. Šuleř (1989, s. 13-14) vymezuje Valašsko jako oblast Javorníků, Beskydského hřebene, Vsackých Beskyd, Doliny Urgatiny (Vsetín, Hovězí, Huslenky atd.), Zálesí, Hostýnských hor a Radhoštských Beskyd. Souhrnně je jádro Valašska definováno jako okres Vsetín. Významným rysem, který charakterizuje tuto svéráznou oblast, je udržování lidových tradic, které jsou přenášeny z generace na generaci (Valašsko, 1998, s. 3).

1.2 Lidové obyčeje na jaře

1.2.1 Smrtná neděle

Přípravné období před Velikonocemi, které trvá 40 dní, se nazývá postní. Pro tento čas platí především zdrženlivost v jídle a jisté omezení ve společenském životě, mezi které patří například zákaz pořádání svateb, či jakýchkoliv zábav. Tato doba je však poměrně dlouhá na pouhé přípravy, proto zde nalézáme prostor pro zvyky, které nejsou náboženského charakteru, ale spíše pohanského. Obecně jde o hluboce zažitě obřady související s časem znovuzrozeného jara. Důkazem nesvátečního rázu zvyků jsou kupříkladu názvy šesti neděl, které postní období zahrnuje (Šottnerová 2008, s. 32, Langhammerová 2004, s. 48). D. Šottnerová (2008, s. 32-34) je chronologicky řadí a označuje jako neděle Černou, Pražnou, Kýchavou, Družebnou, Smrtnou a Květnou. Na Valašsku jsou názvy totožné (Šuleř, 1989, s. 157). Dvě poslední zmíněné patří k těm nejvýznamnějším, se kterými je spjato nejvíce obyčejů.

Pátou ve výčtu postních neděl je neděle Smrtná, tedy 14 dní před Velikonocemi. Váže se k ní jeden z nejstarších zvyků u nás – „vynášení smrti“, jakožto symbolické oběti

k vyhánění zimního období (Langhammerová, 2004, s. 49). Podle O. Šuleře (1989, s. 156) Smrt na Valašsku symbolizuje přímo zimu, tzv. Morenu, která je vytvořená ze slámy a z cárů oblečení. J. Langhammerová (2004, s. 51) popisuje Morenu detailněji. Základem je kříž z latí, který dosahuje výšky dospělé osoby. Ten se obalí svazkem slámy a figurína se obleče do starého, roztrhaného oblečení s cílem co nejvíce tlumených barev. Obličej má namalovaný, přičemž v něm dominují hřebenovité zuby místo úst. Na krku jsou zavěšeny vaječné skořápky, nebo prázdné ulity hlemýžďů. Morena je někdy doplněna i tzv. „Smrtákem“, tedy figurínou opačného pohlaví. Zvyk samotný je prostý. Ustrojená Morena je nesena nejčastěji děvčaty pryč z vesnice, nebo obce, a následně vhozena do vody. Řeka pak odnese jak Morenu, tak zimu. O. Šuleř (1989, s. 156) popisuje, že v některých valašských vesnicích se vynášení smrti ujala chlapecká skupina.

K vynášení smrti se jako protiklad objevuje obyčej pro přivolání jara, tzv. „chození s lítem“. Jedná se o další část obřadu, který následuje po vhození Moreny do vody. Líto má podobu zeleného májíčku, nebo živého výhonku. Symbolizuje život a je pestře zdobený odstřížky textilií, papírů a kupříkladu vejci (Langhammerová, 2004, s. 51-52). „*Na Kloboucku se o Smrtné neděli chodilo s májkem, což byl smrček, ověšený neobarvenými vyfouknutými vajíčky.*“ (Šuleř, 1989, s. 156). K lítu patří též panenka, která symbolizuje plodnost. Na obchůzku pak s lítem a panenkou chodila po vesnici opět převážně děvčata, která roznášela jaro (Langhammerová, 2004, s. 51).

1.2.2 Velikonoce

Po skončení Květné neděle nastává pašijový týden. Ústředním motivem jsou Pašije, zvěstování o umučení Ježíše Krista (Langhammerová, 2004, s. 67-68). První tři dny v tomto týdnu, tedy Modré pondělí, Žluté úterý a Černou středu označujeme jako období velkého úklidu (Šuleř, 1989, s. 157). V pašijový týden se také ve valašských vesnicích bílí chalupa vápnem (Kutějová, 2016, s. 36). Zelený čtvrtek je popsán jako den, kdy přestanou bít všechny zvony. Na Valašsku se dokonce odeberou zvonce i veškerému dobytku, aby se docílilo ticha (Šuleř, 1989, s. 157). Pouze chlapci přechází s dřevěnými klapáčkami po vesnici a modlí se u křížů, nebo kaplí. Na Velký pátek se pak veškeré obyvatelstvo chodívalo umýt k vodě. Obecně se totiž věřilo, že díky tomu zůstane tělo po celý rok zdravé. Velký pátek je označen jako nejvýznamnější den Velikonoc (Langhammerová, 2004, s. 74-76). Je to den plný rozjímání a vážnosti, kvůli ukřižování Ježíše Krista na kříži. Jsou popsány některé zvyky,

kteře se v tento den udržují. Nesmí se prát prádlo, protože by se údajně namáčelo do Kristovy krve. Těž se nesmí orat a cokoliv sázet, na důkaz úcty k zemi. Následující Bílá sobota pak završuje postní období, kdy se opět rozezní zvony. V mnoha regionech se svěťí oheň před kostelem a od něj se zapálí Paškál, velikonoční svíce (Šottnerová, 2008, s. 35). Je pokládáno za povinnost celé vesnice jít do kostela na obřad Vzkříšení Ježíše Krista (Kutějová, 2016, s. 36). Je též zmíněn další zvyk z Valašska udržovaný v tento den. Dívky údajně třepaly s mladými stromy, aby urodily mnoho ovoce (Šuleř, 1989, s. 157).

Na Boží hod velikonoční vrcholí Velikonoce a končí půst. Je to čas slavení a k tomu patří po dlouhém odříkání i vydatný oběd. Po něm se dívky odeberou zdobit kraslice a chlapci plést tatary. Následně se čeká na Velikonoční pondělí, na tzv. „mrskačku“. Na Rožnovsku je nazvána jako „buďačka“. Je to proto, že chlapci prý začínali chodit již po půlnoci. Také na Valašskokloboucku se chodilo v tento čas. Obcházel se pouze do šesté hodiny ranní, protože bylo cílem zastihnout dívku ještě spící (Sušilová, 2010, s. 44). Mrskačka, jinými slovy pomlázka, přináší „pomlazení“, malovaná kraslice je zase symbolem rodícího se života = přicházejícího jara. Na druhý den chodily na mrskačku i dívky, ale tento zvyk se příliš neudržoval. Jednalo se již o pracovní den (Šuleř, 1989, s. 157).

1.2.3 Máje

Než nastane 1. máj, tedy 1. květen, předchází mu „magická“, filipojakubská noc. Se svatým Filipem a Jakubem však nemá nic společného, pouze název a datum-jde o noc z 30. dubna na 1. května. Je označována také jako Walpuržina noc. Původ toho názvu nalezneme ve středověku, kdy se údajně čarodějnice scházely na německé hoře Brocken u uložených ostatků svaté Walpury. Dalším názvem pro filipojakubskou noc je Beltine. Původ má v keltské mytologii a znamená oheň. Keltové v onu noc vodili kolem zapálených hranic dobytek a prováděli přitom rituály pro jejich zdraví a očistu. V domovech pak uhasili ohně a přinesli si nově zapálené od hranic (Šottnerová, 2008, s. 51-52). 1. květnu Keltové připisovali taktéž velký význam, protože je na pomezí jarní rovnodennosti a letního slunovratu. Tomuto času přikládali magickou sílu a též věřili ve zosobnění přírodních sil. Pro naši zemi je typickým zvykem pálení čarodějnic, kdy zapálený oheň na hranici symbolicky uhasí zlo (Langhammerová, 2004, s. 107-108).

Dalším důležitým obyčejem v tuto noc je stavění máje. V 17. století bylo tradicí postavit velký máj uprostřed vesnice a také malé májky u domů. Zpravidla se tak dělo díky chlapcům, kteří stavěli májky před domy svých vyvolených (Langhammerová, 2004, s. 112). Na Valašsku se předháněli, kdo z nich postaví vyšší. Dívka, která pak našla nejvyšší májku, byla nejhrdější (Šuleř, 1989, s. 157). Do dnešní doby přetrval zvyk stavění většinou pouze jednoho máje situovaného uprostřed obce. Jedná se často o smrk, který dosahuje výšky kolem 30 metrů. Je do běla ohlazený a bez větví, kromě horní části, kde je ponechána kůra a větve. Ta je dekorována stužkami, krepovým papírem a zavěšeným, zdobeným věncem. Ctí každé vesnice je postavený máj uhlídat, aby vydržel do následujícího rána. Většinou se u májky bdí po celou noc (Langhammerová, 2004, s. 112-116). Největším vyznamenáním Valachů bylo ukradnout máj ze sousední vesnice. Díky tomu vznikalo mnoho šarvátek, ale i pobavení (Šuleř, 1989, s. 157).

1.3 Lidové obyčeje v létě

1.3.1 Letnice

Všeobecně lze „letnice“ považovat za svátky spjaté s letním slunovratem. Za tímto názvem se ukrývá mnoho pohanských, lidových zvyků a do tohoto období spadá též vyvrcholení křesťanských Velikonoc, svatodušní svátky. Uskutečňují se 50 dní po Velikonocích, v rozmezí od 10. května – 13. června, protože datum, stejně jako u Velikonoc, není pevně stanoveno. Tento čas je v podstatě považován za počátek církve. Ježíš Kristus po svém zmrtvýchvstání strávil na zemi 40 dní. Posléze odešel na nebesa a apoštolové nevěděli, co si počít. Seslal tedy na své učedníky Ducha svatého a ti pak šířili dál příběh Ježíše Krista a jeho učení. Co se týče průběhu svátků, začíná se již v sobotu před Božím hodem svatodušním. Ve staveních se notně uklízelo a celý interiér se zdobil živými, lipovými ratolestmi; svatých obrázků nevyjímaje (Šottnerová, 2009, s. 63). Krášlilo se dokonce i obydlí valašského dobytka. Navečer vycházeli muži na vesnici ven a práskali dlouhými tatary. Tato činnost trvala až do půlnoci, aby odehnali zlé síly (Bartoš, 1883, s. 120). O svatodušní neděli se pak na Valašsku věřilo, že obydlí navštíví Duch svatý v podobě holubice (Kutějová, 2016, s. 42). Vše je završeno svatodušním ponděním - zvolením krále a pořádáním jízdy s ním spojené. Tento zvyk se však v dnešní době udržuje jen na několika místech v České republice (Šottnerová, 2009, s. 64).

Dále je období letnic příznačné nocí na 24. června. Jméno dostala podle sv. Jana Křtitele, jehož svátek připadá na následující den. Jedná se o svatojánskou noc, která je z hlediska významu důležitější než noc filipojakubská. Lidé totiž potřebovali načerpat energii do druhé poloviny roku a získat ochranu od zlých sil. Symbolem této energie jsou dodnes svatojánské ohně, které se staví na co nejvyšších místech. Reprezentují slunce a představují zdroj síly pro nadcházející období namáhavé dřiny na poli. K vidění mohou být i zapálená kroužící košťata, nebo hořící obruče, které se pouštějí z kopce dolů (Langhammerová, 2004, s. 124-125). Slunce je v tento čas bez jakékoliv moci a příroda se tak stává svobodnou. Bylinky natrhané v tuto noc mají prý silnější účinek díky kouzelné energii, která do nich proudí. Tohoto si byly vědomy kořenářky, které je trhaly nejčasněji brzy ráno. K dalším vybraným pohanským představám patřil výskyt kvetoucího kapradí z ryzího zlata, které mělo nálezci poskytnout porozumění řeči zvířat a věčné štěstí (Vykoukal, 2016, s. 182-183).

Další podstatnou událostí v rámci lidové roku byla pouť. Konala se na místa spjaté se zázraky, kde měly být modlitby nejúčinnější (Vondrušková, 2015, s. 183). Na Valašsku se konala převážně počátkem července, na svátek sv. Cyrila a Metoděje. Tento den byl přitažlivý zejména pro děti, protože nemusely pást dobytek, jak bylo v té době zvykem. Na pouť si však musely často přivydělat, prodávaly například natrhané lipové květy na trzích. Děti si pak na pouti užívaly především všelijakých sladkostí. Pro všechny byly takovéto pochutiny vzácností, proto si je často nechávaly do druhého dne (Kutějová, 2016, s. 43).

1.3.2 Sklizeň

V období letnic se nachází další významný bod v lidovém roce – sklizeň. Počáteční a důležitou částí sklizně je sklizeň trávy, tzv. senoseč. Jedná se o prvotní zásah člověka do vegetace, proto je prvnímú kosení přikládán značný význam. Druhá senoseč, tzv. otava, je již pokládána za rutinní hospodářskou práci. Uskutečňuje se v průběhu léta. Při první senoseči se lidé oblékali slavnostně. Muži, kteří kosili, měli na sobě čisté košile. Ženy, které pomáhaly trávu shrabávat a následně sušit, byly oděny do jasných, nebo pestrých šatů. Výjimkou nebyl ani kroj, pokud se v dané oblasti nosil. Kosení samotné pak rozhodně nebylo tichou činností. Muži si zpívali do rytmu práce a pěli především o vztahu k ní samotné. Jedná

se o tzv. „písň kosecké“, které se dochovaly po celém území České Republiky (Langhammerová, 2004, s. 159-162).

1.4 Lidové obyčeje na podzim

1.4.1 Na pastvě

Život v minulosti se točil kolem práce na poli a také kolem chovu dobytka, který představoval hlavní zdroj obživy. Valašsko bylo typické chovem krav, ale nejtypičtějším zvířetem této oblasti byla ovce. Vlastník ovcí měl při jejich pasení dvě možnosti. Buď je pásal na vlastním pozemku, nebo se spojil s několika majiteli a pásli je společně na salaši. Salaš měl ve správě bača (Bartoš, 1883, s. 180-181). Majitelé ovcí si každý týden chodili pro žinčici (syrovátku), sýr, anebo mléko. Na oplátku si bača nechával určitou část sýra a pokud byl slabý rok, nechal si zaplatit sůl pro ovce. Na salaši se vyrábělo mléko, bryzda, sýr, máslo a také žinčice. Ovčí máslo sice nebylo příliš lahodné, ale údajně napomáhalo k léčbě zápalu plic. Také syrovátka měla pozitivní vliv na léčení nemocí spojených s plícemi (Šuleř, 1989, s. 60-61). Bača měl pod sebou podřízené, „valachy“ a „hoňáky“. Při vyhánění ovcí na pastvu bača třikrát obešel celé stádo s holí a následně rozdál pokyny valachům. Nedílnou součástí bylo bačovo požehnání, které směřovalo k podřízeným, aby mohli začít pást ovce. Tento rituál se opakoval při každém vyhánění na pastvu (Bartoš, 1883, s. 184).

Vyhánění krav na valašské pastviny mělo též určitá pravidla. V lese se natrhlo několik větví, kterými se krávy třikrát symbolicky pošvihaly. Poté následovalo vykuřování, aby jim „neublížily čarodějnice“. Samotné pasení krav se pak netýkalo pouze dospělých. Děti musely časně vstávat ještě před školou, aby se krávy napásly. Po příchodu ze školy udělaly doma vše potřebné a již se šlo pást. Podmínky byly tvrdé, protože děti častokrát neměly ani boty. Na svačinu dostávaly například tvarohový vdolek, který byl hojně posypaný a jedno vejce. Pod kopcem měl však každý kravař pec, kde se topilo a ohřívalo jídlo. Proto se na podzim opékaly i brambory, nebo jablka (Kutějová, 2016, s. 37-40). Nejen lidé však potřebovali zdroj tepla. Na svátek sv. Václava, který připadá 28. září, kdy se krávy začaly pást společně s kozami na všech valašských loukách, museli kravaři na mnoha místech rozdělávat ohně, aby zvířata nestrádala zimou (Sušilová, 2009, s. 54-57). Dalším specifikem na Valašsku bylo označení krav. Když se některá ze stáda zaběhla, kravař ji poznal podle zvuku. Každá měla totiž zvonec odlišného tónu (Kutějová, 2016, s. 37-40). S valašskými kravaři se pojí také melodické volání, které je označováno jako tzv. „helekání“. Vzniklo kvůli

potřebě dovolat se z jednoho kopce na druhý. Každý pasák si tvořil vlastní slova a melodie. „Helekačky“ mohly mít podobu rozhovoru, nebo dokonce žertu. Nesloužily však pouze k zábavě, ale umožňovaly také varovat před potenciálním nebezpečím (Šuleř, 1989, s. 5-6).

*„Hoja, heli, má Heličko,
a jak sa ti krávy pasú, kamarádečko?
Kamarádečka věrná moja,
ty Maryško Kolajová!“
(Šuleř, 1989, s. 6)*

1.4.2 Dožínky, čas po sklizni

Po senoseči následovaly žně. Na Valašsku se obilí sklízelo tzv. „lepákem“, což byla kosa opatřená obloukem. Posečené obilí se na druhý den vázalo do snopů a posléze dávalo do mandelů, což bylo zhruba 14 snopů spojených dohromady. Zbytky klásků na zemi se nehrabaly, ale ručně sbíraly dětmi. V horských oblastech mnoho obilí nebylo, proto to nebyla náročná práce. Obilí se sklízelo v určeném pořadí. Nejprve réž (žito), poté ječmen, oves a poslední byla pohanka. Po žních následovaly dožínky (Kutějová, 2016, s. 44).

Dožínky jsou popisovány jako oslavy sklizně obilí, které mají světský ráz. Všeobecné veselí se promítalo již do samotných žní, kde nechybělo prozpěvování a s nimi spojené helekačky. Při žních se pracovalo tak, aby na poslední den zbylo tolik obilí, kolik se vejde do jednoho vozu. Právě v tento den se lidé slavnostně oblékli a sklidili zbylou úrodu. Na poli však nechali několik klasů, pro které přijel vůz ozdobený květinami, fábory a kyticemi z obilí. Prací dívek pak bylo svázat klasy v jeden snop a okrášlit květinami. Snop mohl mít různé názvy, například baba, konopička, nebo žebrák. Po dokončení se snop naložil do vozu a chasa se vydala do vesnice. Čeleď byla doprovázena muzikanty a při cestě nechyběl zpěv, ani tanec.

Dívky také čekalo upletení dožínkové věnce. Byl zhotoven ze všech druhů obilí, které se sklidilo. Nejčastěji se vytvářel jako tzv. dožínkové slunce. Věnc se vyrobil tak, že se klasy kladly paprskovitě od středu a tím vznikl celistvý kruh. (Vondrušková, 2015, s. 166-168). Na Valašsku si jej na hlavu nasadila dívka, která byla svobodná. Chasa se pak s dívkou v čele odebrala k hospodáři, kde se jej nejprve dovolávala. Když hospodář přišel, čeleď mu zpěvem přála a taktéž jeho hospodyně. Nato se dožínkový věnc nasadil na hlavu hospodáři, který

si jej ponechal do dalších žní. Mezi další tradice patřilo vyhánění myši, kdy se pomyslně klepalo kosou o podlahu. Následoval tanec chasy s hospodyní, která je na oplátku pozvala na večeři. Podávalo se například zelí, krupice, nebo nudle. Zábava po večeři, která byla spojená s tancem, trvala většinou až do ranních hodin. V některých valašských oblastech probíhaly dožínky velmi prostě, nebo dokonce se zármutkem. Stávalo se, že slabou úrodu zničily kroupy, nebo se urodilo velmi málo (Šuleř, 1989, s. 157-158).

Po čase oslav nastal podzim a opět práce. Sklízela se jablka, která se ukládala do slámy, aby vydržela alespoň do období Vánoc. Trnky se vařily v kotlích, aby bylo dostatek na koláče a omáčky. Následovalo kopání brambor, a sklizeň řepy. Jako poslední se sklízelo zelí, které patřilo mezi hlavní zdroje obživy (Sušilová, 2009, s. 54-57).

1.5 Lidové obyčeje v zimě

1.5.1 Čas Adventu a Vánoc

Advent je považován za počátek církevního roku. Jedná se totiž o křesťanské období příchodu Mesiáše (Spasitele). Jeho začátek nemá pevný termín, ale pravidlem je, že musí začínat nedělí, která je nejbližší k svátku sv. Ondřeje, což je 30. listopadu. Také musí obsáhnout 4 neděle, které jsou pojmenovány jako železná, bronzová, stříbrná a zlatá.

Jeden z několika posledních dnů Adventu se kryje se zimním slunovratem, jehož průběh byl dříve spojený s pohanskými oslavami (Vondrušková, 2015, s. 19-20). Uctívalo se čerstvě zrozené slunce, které bylo příslibem slunečního roku a vítězství světla nad tmou. Dny se totiž po zimním slunovratu opět začaly prodlužovat. Právě do tohoto času církev zasadila biblický příběh o narození Ježíše Krista (Tichá, 2013, s. 5-7). Oslavy slunovratu ustoupily do pozadí až po rekatolizaci v barokní době, kdy advent nabyl postního charakteru a lidé se začali věnovat rozjímání a účastnili se mší. Mše se nazývaly „roráty“, konaly se každé ráno a byly věnované Panně Marii. Vrcholu dosáhly v 16. století, kdy se těšily velké oblibě díky církevním zpěvům. Úpadek nastal v 80. letech 18. století, které zapříčinily josefínské reformy.

V období adventu byla všechna práce na poli dokončená, proto se obyvatelstvo věnovalo zpracování lnu a konopí. K přástkám se ženy scházely nejčastěji do jedné chalupy kvůli úspoře. Práce trvala mnohdy i celou zimu, pokud byla dobrá úroda. V průběhu přástek byl prostor ke zpěvům, k pomluvám, k vyprávění příběhů, ale i ke sblížení tamní mládeže.

K adventnímu období se také váže několik svátků. V současnosti patří k nejznámějším svátek sv. Mikuláše, který se stále dodržuje. Za svého života byl Mikuláš biskupem a ve středověku se stal velmi oblíbeným světce díky své dobrosrdečnosti (Vondrušková, 2015, s. 20-27). V dnešní době je ústřední postavou Mikuláš. V minulosti, především na východní Moravě, na něj však hlavní důraz kladen nebyl. Tvořil sice součást průvodu, ale pozornost se soustředila na postavy čertů, koně a smrtky. Tato sestava bylo aktuální ještě v 1. polovině 20. století. Kůň představoval část průvodu, protože byl považován za zvíře, do kterého se vtělovaly duše mrtvých hrdinů. Konkrétně kůň bílé barvy měl údajně věšteckou schopnost vycítit smrt. Na Rožnovsku vjížděl do obcí na bílém koni i samotný Mikuláš. V okolí Radhoště byl součástí průvodu muž pohybující se po čtyřech, který byl oblečen v dámském kožichu. Představoval kozu, protože Mikuláš byl mimo jiné i patronem dobytka (Tichá, 2013, s. 21-23). Na Kloboucku chodívala další zajímavá postava, tzv. „Laufr“, nebo „skakún“, který běžel vždy před Mikulášem a ohlašoval jeho příchod. Měl na sobě kalhoty s pošítymi pentličkami do kosočtverců, opasek se zvonky, líce nabarvené na červeno a knír. Jeho dominantou byl klobouk pošíty pentlemi, které mu sahaly až po pás a jejich počet se pohyboval okolo 150. Nedílnou součástí obchůzky tvořili čerti. Byli oděni do ovčích kůží včetně hlavy a rohy měli z berana, nebo kozy. V jedné ruce drželi řetěz, v druhé vidle. Z dalších postav se objevoval v průvodu například františkán, nebo turek (Sušilová, 2010, s. 10-13). Mikuláš odměňoval děti nadílkou, kterou tvořilo ovoce, nebo figurky vytvořené z kynutého těsta. Neposlušní dostali brambory, uhlí, nebo slupky od brambor.

Dále se konaly obchůzky tzv. „Mikulášových matiček“, které připadaly na 8. prosinec. Na Valašsku, zejména v oblastech Rožnova, Vigantic a Velkých Karlovic, byl tento svátek dokonce důležitější, než sv. Mikuláš. Jednalo se o ženské postavy oděné do bíla, které měly v ruce košík, prut a zvoněk. Obdarovávaly modlící se děti převážně sušeným ovocem a prutem švihaly ty vzdorovité. V současnosti se již tradice neudržuje (Tichá, 2013, s. 23-25).

Poslední zajímavou, vybranou tradicí před Štědrým dnem byly obchůzky Lucek, konané v předvečer 13. prosince. Na Valašsku byla Lucka oděna do jupky, naškrobené spodnice, na hlavě měla šátek a přes obličej roušku – to vše v bílé barvě. Překvapivě se za ni převlékali většinou muži. Obchůzka vypadala tak, že Lucka vstoupila do chalupy a v ruce držela husí brk. Tím vymetla všechny rohy a oprášila všechny osoby v místnosti. Zkontrolovala, zda je pořádně uklizeno a poté odešla (Šuleř, 1989, s. 159). Lucka byla typická

také tím, že nemluvila. Obchůzkou kontrolovala i to, jestli ženy nedraly peří, nebo nepředly. Jednalo se o činnosti zakázané v tento den. Všeobecně měly Lucky charakter tajemných, až děsivých bytostí.

24. prosince nastal očekávaný den oslav narození Ježíše Krista. Údajně se narodil 25. prosince, ale i přesto je datum zasazeno správně. V dřívějším pojetí času totiž den začínal večerem a končil se západem slunce dne příštího (Vondrušková, 2015, s. 34-41). Na chudém Valašsku byly oslavy Štědrého dne velmi střídmé. Po celý den se držel půst. Ráno byl však dětem předložen chléb s medem, aby byly celý rok sladké, jinými slovy hodné. Ráno se uklízelo a vařilo, odpoledne se zdobil vánoční stromek. Bývaly na něm zavěšeny například jablka, ořechy a papírové ozdoby. Jakmile děti zahlédly první hvězdu na nebi, usedlo se k večeři. Stůl byl ovinutý řetězem, aby na poli nekradli lupiči. Polévka byla hrachová, bramboračka, nebo hřibová. Následovala krupice s medem a vařený hrách (Šuleř, 1989, s. 160). Závěrem se jedl tzv. „krájanec“, což byla buchta natrhaná na kousky, zalitá mlékem a posypaná cukrem a mákem. Obdarovávat děti, či dospělé dárky nebylo zvykem. Po večeři se šlo ke zvířatům, kdy bylo tradicí dát dobytku, drůbeži a všemu zvířectvu od všeho, co se v ten večer jedlo. Poté se lidé scházeli na besedování (Sušilová, 2009, s. 26). Mimo vypravování se držely různé zvyky, například lití olova a házení botou. Nebo dívky trásly trnkou a poslouchaly, odkud se ozve štěkání psa. Kde se ozvalo, tam se nalézal ženich.

Boží hod vánoční byl charakterizován jako den klidu a rozjímání. Nechodilo se po návštěvách, ani se nepracovalo. Sv. Štěpán byl pak typický koledováním (Šuleř, 1989, s. 160-162). Koleda neměla v předkřesťanském období podobu pouze formálního blahopřání, ale spíše věštby, která napomůže ke splnění lidských přání. S přijetím křesťanství se věštba přeměnila na přání míru a klidu. Koledování začalo na Štědrý den a pokračovalo do Tří králů. Opomenout jakékoliv stavení bylo nepřipustné, protože se jednalo v podstatě o společenskou povinnost. To samé platilo i o odměně koledujících. Koleda přistupovala ke každému hospodáři jako k bohatému, který má mnoho čeledi a spoustu dobytka. Poslední dvě století se však koleda změnila spíše v získávání darů. Dlouho se udržovala u nejchudších vrstev Valašska. Jako důležitým bočním příjmem se stala například pro mnohé kostelníky, pastýře, zvoníky, nebo učitele (Tichá, 2013, s. 48-50).

1.5.2 Námluvy, Svatba

S valašskou svatbou se pojilo mnoho zvyků. Pochopitelně měla v každé části mírně odlišný charakter, ale obecný sled událostí byl u valašské svatby poměrně ustálený (Šuleř, 1989, s. 166). Svatba se nekonala v době adventu, ani ve dny církevních svátků. Připadala nejčastěji na období masopustu, trvala 3-4 dny a chudší obyvatelstvo mělo svatbu nejčastěji v úterý. Zamožnější pak v pondělí, protože díky tomu mohla svatba trvat déle. Koncem 19. století se počet dní svatby ustálil na jeden.

Nedílnou součástí svatby byly námluvy. Ženich se s otcem dostavil do domu nevěsty, kde se domluvila výše věna. Pokud všichni souhlasili, následovaly troje ohlášky v kostele. První se konaly 3 týdny před svatbou a třetí v poslední neděli, která byla před samotnou svatbou.

Večer před oddavky započaly další zvyky. U nevěsty se sešly družice, aby nachystaly označení pro každého svatebčana, včetně muzikantů – vonice. Družic a družbů (jinochů) mohlo být až osm párů, záleželo na finančních možnostech rodiny (Petráková, 2007, s. 8-24). Také se vše chystalo, vařilo se a peklo. Pozornost byla kladena na svatební koláč, který se pekl právě v tento den. Koláč byl mnohdy tak rozměrný, že se kvůli němu musela vybourat dvířka od pece. V Jasenné bylo zvykem uplést okolo koláče věnec z rozmarýnu a doprostřed dát malou jedličku (zbavenou kůry), která byla ověšena růžemi z papíru a ovázána zlatými mašlemi (Kutějová, 2016, s. 59). Na luhačovickém Zálesí měl koláč uprostřed mnoho ratolestí, na které se zavěšovaly nejrůznější předměty se symbolikou rodinného života a štěstí. Koláč dosahoval výšky 1-2 metrů (Petráková, 2007, s. 15). Ještě v ten samý večer se muzikanti vydali zahrát nevěstě a ženichovi, kteří si navzájem poslali dary. Ženich daroval fěrtoch, nevěsta vyšívanou košili.

V den svatby se vydali družbové odprosit rodinu nevěsty. Po dlouhém řečnění a zpěvu byli vpuštěni dovnitř, avšak nejprve jim byla vydána stará žena místo nevěsty. V některých místech byla přidána i mladá družička, ta byla však odmítnuta, stejně jako předchozí. Teprve pak přišla ženichova vyvolená, která musela odprosit své rodiče (Šuleř, 1989, s. 166-167). Před získáním požehnání se však ještě vybíraly peníze pro nevěstu. Na dvoře stál stůl s bílým, opentleným ubrusem, na kterém byl talíř. Za zpěvu družiček pak do něj hosté dávali peníze podle svých možností. Nato se celé procesí vydalo do kostela na svatební obřad. Průvod

začínal ženichem s nevěstou, pokračoval družicemi s družby a končil ostatními svatebčany. Před oddavky dostal ženich i nevěsta na hlavu věnec z rozmarýnu. Po obřadu se šlo do hospody. První tanec patřil ženichovi a nevěště. Následoval průvod do domu nevěsty, kde se mělo obědvat, nejčastěji kolem třetí hodiny odpoledne (Petráková, 2007, s. 24-28). Opět se vybíraly peníze pro novomanžele. Poté přijel před nevěstin dům oprotlený vůz, kde se naskládala výbava pro nevěstu. Ta zahrnovala například peřiny, sváteční i všední šaty a spoustu nástrojů pro práci v hospodářství. Na samotném voze se pak vezli i novomanželé. Když přijeli do svého domova, na nevěstu čekalo v domě několik nástrah, třeba pohozená metla. To z toho důvodu, aby se zjistilo, zda je pořádná (Kutějová, 2017, s. 68-73).

Jedním z posledních bodů svatby byla večeře konaná poměrně pozdě, často kolem deváté hodiny, nebo dokonce k půlnoci. Po večeři si ženy vzaly nevěstu k sobě do kouta, který zahalily prostěradlem. Nevěště sundaly věnec, obtočily vlasy kolem hlavy a nasadily jí čepec na znamení vdané ženy. Jednalo se o tzv. „začepení“. Zhruba v polovině 19. století se již nedával šátek, ale pouze úzký pruh látky zavázaný za ušima. Obřadu byl však ponechán název „čepení nevěsty“. Nato se rozdělil svatební koláč. Jedna čtvrtina připadla novomanželům a další části se rozdělily mezi ostatní příbuzenstvo (Petráková, 2007, s. 39-42). Následně družba položila nevěště na klín vybrané peníze, aby se narodil zdravý syn, nebo dcera. Závěrem nevěsta rozbila hrnec, aby se vědělo, že se již vše snědlo a svatba skončila. Hosté se odebrali domů a novomanželům začal společný život (Šuleř, 1989, s. 170).

1.5.3 Masopust, sv. Dorota

Za počátek masopustního období je považováno datum 7. ledna, po svátku Tří králů. Konec však není přesně vymezen datem, ale pouze dnem – úterým, které se nachází těsně před Popeleční středou. Obecně se jedná o čas požitků, bezstarostnosti, jídla a pití (Langhammerová, 2004, s. 11). Český název je velmi výstižný, protože znamená totéž, jako latinské *carne vale*, což je ve volném překladu „sbohem maso“. Blížila se předvelikonoční postní doba, proto byla poslední šance najíst se masa. Znamé obchůzky se konaly 3 dny před Popeleční středou (Vondrušková, 2015, s. 76).

O masopustu se na Valašsku konaly nejen svatby, ale také zabijačky. Při nich se lidé scházeli a dostávali výslužku, tzv. „gúry“. Za gúry se sice neplatilo, ale každý obdarovaný

si zapsal, co dostal, aby se mohl hostiteli revanšovat na své zabijačce. Tak si horalé zajišťovali maso po celou zimu. Nedílnou součástí masopustního stravy byly také smažené koblihy, tzv. „šišky“.

Typickou část masopustu, tedy obřadní obchůzky, ještě v 19. století pořádali svobodní, nebo mladí a ženatí muži. Později se možnost účasti rozšířila na celé obyvatelstvo. Obchůzka byla tvořena nepřeborným množstvím masek. „*De ty mundúry dycky nabraly, čert ví! Jeden za medvěda, druhý za robu, ten za žida a každý čím škaredší, tím pěknější. Ludé z chalup vystúpení, usmítí. Všady plno zpěvu a muzigy.*“ (Sušilová, 2009, s. 35-36). Zastoupeny zde byly masky zvířecí, zejména pak medvěd. Ten byl doplněn nejčastěji maskou medvědáře, který jej vedl na provaze. Povinností svobodných dívek a hospodyň v hospodářství bylo si s medvědem zatancovat. Díky četnosti masky medvěda dostala masopustní obchůzka v některých místech na Valašsku název „vodění medvěda“. Zvířata se vodila dokonce i živá. Jednalo se o koně (často s jezdcem), nebo tele (nejčastěji pes s přehozenou telecí kůží). Muži se převlékali za staré ženy, což patřilo k nejstarším převlekům vůbec. Dále napodobení svatebního páru, jehož význam se spojuje se zajištěním materiálního přínosu hospodářství. Častým námětem byly profese a povolání, například řezníci, dráteníci a lékaři. Masopustní průvod zavítal do všech hospodářství v okolí a nedomyslitelnou součástí návštěvy byl tanec. Neodmítal se, protože se věřilo v jeho moc zajistit dobrou úrodu (Tichá, 2013, s. 61-68).

Večer po obchůzce se lidé sešli v šenku, kde se tancovalo a zpívalo. Avšak jen do půlnoci. Lidé věřili, že kdyby tančili déle, objeví se mezi nimi d'ábel. Jakmile ponocný na Valašsku odtroubil půlnoc, muzikanti dohráli a následovalo „pochovávaní basy“, která tak musela umlknout na následujících 40 dní. Zvyk byl totiž symbolem nadcházejícího předvelikonoční půstu, spojeného s klidem a rozjímáním. Pochování basy vypadalo tak, že se její figurína zahalila do smutečního roucha (Šottnerová, 2009, s. 21).

Masopustem se prolíná svátek sv. Doroty, který připadá na 6. února. Sv. Dorota byla křesťanská dívka, která odmítla nabídku k sňatku od římského místodržitele. Ten ji za trest mučil a následně nechal popravit. Při cestě na popravu se údajně těšila na nebeský ráj plný květin a ovoce. Úředník jménem Theofil ji slyšel a posmíval se. Zjevilo se mu však andělské dítě, které mělo v ruce košík s čerstvými květinami a ovocem. Theofil uvěřil, nechal se pokřtít

a byl také popraven. Sv. Dorota je v současnosti mimo jiné patronkou zahradníků a květinářek (Vondrušková, 2015, s. 254).

Na Valašsku byla tato křesťanská legenda z 3. století poměrně rozšířena. Konaly se obchůzky s Dorotou, které měly v některých vesnicích podobu dramatické hry, nebo koledy. V okolí Vsetínska se obchůzky vykonávaly již od Vánoc, nejen na svátek sv. Doroty. Dorota byla oděna do bílé barvy a obličej jí zakrýval závoj. V okolo Radhoště měla Dorota tvář umazanou od sazí, oblečení černé barvy a přes hlavu přehozený černý šátek. Na sobě nesla dítě uvázané v šátku. Avšak tato Dorota v černém šatu byla součástí mikulášských průvodů a neměla působit tak důstojným a vážným dojmem (Tichá, 2013, s. 74-76).

2. Hudební výchova v RVP a vybrané typy činností

2.1 Postavení hudební výchovy v RVP ZV na 1. stupni ZŠ

Hudební výchova je zakotvena v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání ve vzdělávací oblasti nazvané Umění a kultura. Ta se dále dělí na vzdělávací obory Hudební výchova, Výtvarná výchova a doplňuje je obor pojmenovaný Dramatická výchova. Hudební výchova se člení na vokální, instrumentální, hudebně pohybové a poslechové činnosti. Obsahem vokálních činností je formování pěveckých návyků, práce s hlasem a zdokonalování pěveckého projevu. Instrumentální činnosti zahrnují hru na hudební nástroj a její využití. Obsah hudebně pohybových činností pracuje se ztvárněním hudby prostřednictvím tance a pohybu. Obsahem činností poslechových je seznámení s různými hudebními žánry, aktivní vnímání hudby a také učení se hudbu analyzovat (RVP ZV, 2017, s. 5-85).

2.2 Vybrané typy činností v rámci učiva hudební výchovy

Jednotlivé typy činností jsou vybrány a blíže vysvětleny na základě jejich použití v praktické části diplomové práce.

2.2.1 Dechová cvičení

Do učiva vokálních činností spadají pěvecké dovednosti, které zahrnují správné dýchání (RVP ZV, 2017, s. 85). Hlavní dovedností je správné držení těla, aby se hlas mohl rozvíjet a zůstat zdravý. Obecně je při dýchání nutné se vyvarovat jakékoliv ztuhlosti, nebo sevření. K tomu nám mohou dopomoci u dětí mladšího školního věku dechová cvičení.

Dělí se například na cviky pro posílení dechu. Demonstrativní ukázkou je cvik, kdy se plně nadechujeme a vydechujeme střídavě pravou a levou nosní dírkou. Jedna dírka se vždy uzavře přitisknutím prstu. Příkladem cvičení pro pružnost dechu může být foukání na bolavý prst, nebo zahřívání zmrzlých rukou. Dalším souborem dechových cvičení jsou cviky pro hospodaření s dechem. Zde je zařazeno například foukání do pířka, nebo foukání dítěte do brčka spojeného s pomyslným kreslením na tělo dalšího (Šimanovský et al. 1999, s. 17-19).

2.2.2 Hudebně pohybové hry

Učivem hudební výchovy jsou hudebně pohybové činnosti (RVP ZV, 2017, s. 85). Spadají pod hudebně pohybovou výchovu, která je nedílnou součástí hudebně výchovného procesu. Hudebně pohybová výchova přispívá k získání základních pohybových znalostí, či dovedností a také napomáhá k fyzické a psychické relaxaci. Je prostředkem, který hudební výchovu obohacuje a napomáhá ke splnění jejich cílů. V České republice má hudebně pohybová výchova mnohaletou tradici. Zdrojem jí byla zejména literatura od sběratelů lidových písní, tanců a her (například Bartoš, Sušil, nebo Plicka). Dále čerpala z žijícího folkloru obecně. Důkazem je notné množství říkadel, her a tanců používaných v současnosti. Jelikož se hudebně pohybová výchova prolíná s tělesnou výchovou, je v rámci výuky těžších pohybových prvků možné využít mezipředmětových vztahů. Činnosti je nutné vybírat podle technických schopností dětí, proto vybírat složitý tanec a vypouštět z něj těžké prvky ztrácí význam (Kulhánková, 2000, s. 11).

2.2.3 Taneční hry

Do hudebně pohybových činností jsou zařazeny taneční hry (RVP ZV, 2017, s. 85). Ty jsou zvláště vyčleněné z tanců a dělí se na:

- kruhové – vytvoří se kruh složený z tanečníků a uprostřed je jeden tančící; nebo jsou utvořeny dva kruhy, tedy vnější a vnitřní a ty se točí proti sobě
- řetězové – tanečníci se drží jeden druhého za pas a vytvoří se dlouhý řetěz
- řadové – jsou utvořeny dvě řady naproti sobě, v jedné stojí dívky a ve druhé chlapci

Taneční hry patřily nejčastěji ke svatbám, nebo hromadným zábavám. Častokrát je záměrem tanečních her prostřídání jedince, který má za úkol předat určitou rekvizitu, nebo předvést svoji obratnost (Kašpar, 2006, s. 13).

2.2.4 Lidové tance

Obsahem hudebně pohybových činností jsou mimo jiné jednoduché lidové tance (RVP ZV, 2017, s. 85). Obecně tance dělíme na točivé, sólové, figurální a kolové.

Točivé tance jsou párové a skládají se ze 2-3 figur, přičemž základní figurou je otáčení dvojice kolem své osy. Při druhé se tanečnice většinou točí kolem vlastní osy a tanečník ji obchází. Poslední figurou je předzpěv tanečníka před každou slokou.

Sólové tance jsou převážně mužské. Typickým příkladem je odzemek, který patří ke skupině tanců nazvaných jako skoky. Tento prvek skoku se totiž při tanci neustále objevuje.

Tance figurální jsou vázány na jednu píseň. Značnou část tvoří kroky převzaté z kolových tanců, ale doplňují je jednotlivé figury, ve kterých se zrcadlí některá řemesla. Některé tance jsou přímo nazývány jako ševcovský, řeznický, nebo tkalcovský.

Ke kolovým tancům patří polka, obkročák, valčík a například třasák. V lidových tancích je možná vzájemná kombinace jednotlivých prvků (Kašpar, 2006, s. 12-13).

2.2.5 Hry s rytmem a sluchové hry

Hry s rytmem a hry sluchové spadají pod učivo vokálních a instrumentálních činností (RVP ZV, 2017, s. 85). Rytmus se procvičuje již u dětí předškolního věku v podobě vytleskávání rytmu písně. Rytmus by měl však prostoupit celé tělo, proto u dětí mladšího školního věku využíváme rytmického cvičení „hra na tělo“ (Šímanovský et al. 1999, s. 15). Hra na tělo obsahuje kupříkladu dupání, tleskání, luskání a pleskání. „Hra na ozvěnu“ je vysvětlena jako přesné opakování určitého rytmického motivu. Hru na tělo, kterou zvládneme, můžeme následně snadno převést do hry rytmických nástrojů a posléze do metalofonů, xylofonů a melodických zvonkoher (Jurkovič, 2012, s. 72-77).

Stále se zaměřujeme na sluch. Obměnou hry na echo může být „hra na slepýše“, kdy dítě opakuje vytleskaný rytmus se zavřenýma očima. Do hry je možné zapojit také slova a dynamiku, například velký pes – silně, malý pejsek – slabě. Pravidlem je zapojovat dupání, luskání a pleskání postupně, aby mělo dítě čas prvky identifikovat správně (Šímanovský et al. 1999, s. 15-16).

2.2.6 Dramatická hra

Dramatická výchova je doplňujícím vzdělávacím oborem, nepovinným, avšak rozšiřujícím. Učivo zahrnuje kupříkladu proces dramatické tvorby, nalézající náměty v dramatických situacích. Dále pojímá bližší charakteristiku postav, analýzu dramatické situace a také inscenační metody, například přednes (RVP ZV, 2017, s. 114). Všeobecným cílem dramatických lekcí by mělo být pochopení příběhu. Konkrétně jde o rozvíjení

dramatických dovedností, kterými jsou například akceptování partnerů při hře, nebo zvládnutí pohybu po prostoru. Dalším cílem je vysvětlení jednotlivých témat, která jsou obsažena v každém příběhu. Osvětlení napomáhá poznání a lepšímu začlenění dítěte do společnosti. Aby hra mohla být realizovatelná, je potřeba vytvořit přátelskou atmosféru, nastavit pravidla, vybrat přitažlivé téma, jednoduše zadávat instrukce a respektovat potřebu pohybu dětí mladšího školního věku (Gregorová et al. 2000, s. 11-16).

3. Náměty aktivit s prvky folkloru Valašska v hudební výchově

Valašsko obsahuje poměrně velké bohatství v oblasti folkloru, ať už se jedná o písně, tance, říkadla, taneční hry, či další. Učitel na 1. stupni ZŠ může lidové tradice promítnout do všech předmětů, avšak písně, říkadla a tance přímo vybízí k využití v rámci hodin hudební výchovy.

V praktické části přinášíme vybrané náměty z oblasti Valašska, které jsou využitelné v hudební výchově. Primárním kritériem výběru je kurikulární dokument RVP ZV, vzdělávací obor hudební výchova. Náměty jsou v souladu s učivem hudební výchovy, které je vymezeno v RVP ZV. Pojímají vždy část obsahu vokálních, instrumentálních a hudebně pohybových činností.

Co se týče uspořádání, třídíme náměty podle ročních období a vybraných významných lidových zvyků a tradic. Dále jsou aktivity zařazeny od 1. do 5. ročníku základní školy tak, aby svou obtížností odpovídaly dané věkové kategorii žáků. V části z nich zachováváme autentické aktivity dětí načerpané z knih sběratelů lidové slovesnosti (jedná se o činnosti č. 5, 10, 16, 17, 18, 19, 22, 24, 25, 27, 28, 30, 34, 36, 37, 43, 45 a 46), v dalších respektujeme zápis lidových tanců (21, 24, 30, 31, 39, 40, 41, 46) a tanečních her (3, 5, 6, 9, 10, 13, 14, 15, 16, 26, 33, 38, 44). Dále zprostředkováváme lidové písně, říkadla a hádanky z Valašska prostřednictvím autorských činností od rozdílných tvůrců (činnosti č. 1, 2, 4, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 20, 23, 26, 29, 32, 33, 35, 38, 42 a 44). Jedná se o hudebně pohybové hry (1, 2, 4, 12, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 27, 36, 37, 42, 43), hry s rytmem (20, 26, 28), hry sluchové (8, 35), hry s rytmem i sluchové zároveň (7, 11, 32), dechové cvičení (34) a dramatickou hru (45).

3.1 Smrtná neděle – JARO – seznam aktivit

Seznam aktivit podle ročníku	
1. ročník	<ul style="list-style-type: none">▪ Vynášení Mařeny▪ Brána k jaru
2. ročník	<ul style="list-style-type: none">▪ Zlatá brána
3. ročník	<ul style="list-style-type: none">▪ Na pohyblivou Mařenu
4. ročník	<ul style="list-style-type: none">▪ Přivolávání jara
5. ročník	<ul style="list-style-type: none">▪ Vymetání zimy

3.1.1 1. ročník

1. Vynášení Mařeny

Typ činnosti: hudebně pohybová hra

Časová náročnost: 15–20 min.

Pomůcky: míč, kbelík, obrázek Mařeny pro každého žáka, obrázek řeky

Popis: Na smrtnou neděli odpoledne děvčata vynáší „Mařenu“. Tato Mařena je symbolem odcházející zimy a přicházejícího jara. Je vytvořená většinou ze slámy a poté ustrojená do oblečení. Děvčata ji nosí přes celou vesnici, následně dojdou k řece, odstrojí ji a vhodí do řeky. Žáci budou mít za úkol právě tuto Mařenu získat pro odemknutí jara. Všichni se postaví do kruhu, čelem do středu. Uprostřed kruhu je kbelík, nebo jakákoliv nádoba. Pedagog žáky postupně po jednom verši naučí dvě říkadla:

„Mařena, Mařena, kdes ty klíče poděla ?

Dala sem ich dala tej smrtelnej neděli,

aby odmykala to zemske koření“

(Bartoš, 2005, s. 263)

„Neseme Mořenu

na vrchu červenú,

na spodku zelenú,

pěknú, pěknú,

pěkně přistrojenú,

helo, helo!“

(Plicka et al. 2010, s. 114)

Po nácvičku si obě říkadla se všemi jedenkrát zopakují s tleskáním. Tleskáme v souladu s hudebním metrem na každou dobu. Nyní přecházíme k samotné hře, kdy pedagog s žáky deklamuje obě říkadla ve stejném metru, a ti si přitom předávají míč po kruhu. Opakujeme je do té doby, dokud pedagog nezvolá: „Mořena!“ a žák, který v tu chvíli drží míč, se pokusí strefit do nádoby. Pokud to dokáže, dostane „klíč k jaru“, tedy obrázek Mařeny pro přivolání jara. Žák, který získá obrázek, vyjde z kruhu a společně s pedagogem začne metrum říkadla vydupávat/vytleskávat. Aktivita pokračuje, dokud všichni žáci nezískají klíč. V závěru si každý vhodí obrázek Mařeny do symbolické řeky na papíře (Šottnerová, 2008, s. 206).

2. Brána k jaru

Typ činnosti: hudebně pohybová hra

Časová náročnost: 10–15 min.

Pomůcky: žádné

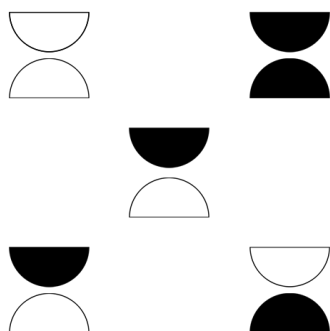
Popis: Pedagog žáky naučí říkadlo:

*„Přišlo jaro do vsi,
kde jsi, zimo, kde jsi?
Byla zima mezi nama
a včil už je za horama,
hu, hu, hu,
jaro už je tu!“*

(Plicka et al. 2010, s. 120)

Po nácvičku si říkadlo dvakrát zopakujeme s tleskáním. Pak přistoupíme ke hře. Žáci vytvoří dvojice, přičemž nezáleží na pohlaví. Po rozdělení každá dvojice vystaví bránu, díky které se k ní „dostane“ jaro. Brána se vytvoří tak, že oba žáci ve dvojici vzpaží ruce vpřed a opřou se o sebe dlaněmi. Následně začnou odříkávat říkadlo v pomalém tempu a pohybují se po třídě, přičemž se nesmí od sebe oddálit. S ohledem na to, jak se žákům aktivita bude dařit, může pedagog tempo zrychlit, nebo naopak zpomalit tleskáním. Obměnou může být také změna držení, kdy se žáci mohou dotýkat např. hřbety rukou, malíčky a podobně. Na závěr pedagog označí jednu dvojici, která proběhne všemi branami a pomyslné jaro se tak „objeví“. Další varianta je taková, že pedagog označí jednu dvojici jako honiče a žáci

si zahrají jednoduchou honičku – koho se honiči dotknou, ta dvojice otevře bránu a jaro vstoupí (Šottnerová, 2008, s. 202).

Obr. 1.: Prostorové řešení hry, autor

3.1.2 2. ročník

3. Zlatá brána

Typ činnosti: taneční hra

Časová náročnost: 15–20 min.

Pomůcky: obrázek Mařeny

Popis: Pedagog žáky naučí píseň:

Zla - tá brá - na o - tev - ře - ná, kdo pod ňu vej - de, ať je to ten ne - bo ten,
os - trým me čem po - de - pře - ná, hla - va mu sej - de,

pra - ští me ho koš - tě - tem. An - dě - lé vy - hrá - li, čer - ti pro - hrá - li!

(Jelínková, 1985, s. 43)

Nyní vybere jednu dvojici, která se postaví čelem proti sobě. Uchopí se za ruce, vzpaží vpřed a vytvoří tak „zlatou bránu“, kterou budou žáci procházet. K tomu ještě určí, kdo z dvojice je „jaro“ a kdo „zima“. Ostatní také utvoří dvojice, ale chytanou se pouze za jednu ruku. Takto rozdělení se zařadí za „zlatou bránu“ do jednoho zástupu. Všechny dvojice pak postupně za zpěvu písně prochází bránou a za ní se rozpojí. Ten, který

je ve dvojici vlevo, se po projití bránou vrací zpět na konec zástupu levou stranou. Žák ve dvojici vpravo se po projití bránou vrací na konec zástupu zase stranou pravou. Na konci písňě brána zajme jednu dvojici tak, že na poslední slabiku slova „koštětem“ spustí ruce. Brána se táže, ke komu se chce zajatá dvojice přidat. Oba si zvolí, jestli půjdou za zimou, či za jarem. Podle toho se zařadí k žákovi reprezentující jaro, nebo zimu. Poté se reprezentantů chytí okolo pasu. Postupně se tak vytváří dva řetězy a až se všichni rozdělí, následuje přetahování. První dva v řetězu (dvojice tvořící zlatou bránu) se chytí za ruce a žáci za nimi je stále drží okolo pasu, nyní však pevně a táhnou. Pokud zvítězí jaro, je odemčené a přichází. V případě výhry zimy je možné symbolicky vhodit obrázek Mařeny do řeky na papíře pro přivolání jara (Jelínková, 1985, s. 43).

3.1.3 3. ročník

4. Na pohyblivou Mařenu

Typ činnosti: hudebně pohybová hra

Časová náročnost: 10–15 min.

Pomůcky: žádné

Popis: Pedagog žáky nejprve naučí 2 krátká říkadla:

*„Smrtáka nesem s velikým nose,
do vody ho dáme, nad ním zazpíváme“*

(Bartoš, 2005, s. 264)

*„Smrtná neděle,
ptám se já tebe,
kdes poděla klíče,
klíče od země?“*

(Plicka et al. 2010, s. 115)

Žáci se pak postaví do prostoru tak, aby si navzájem nepřekáželi, ideálně na vzdálenost jednoho kroku od sebe. Všichni se stanou Mařenami a Mařochy. Pedagog vysvětlí, že na první říkadlo se pohybují směrem vpřed, na druhé říkadlo směrem vzad. Každá doba znamená jeden krok na dané metrum říkadla. Po nácvičku se přistupuje ke hře, kde platí stejné pravidlo - 1. říkadlo směr vpřed, 2. říkadlo směr vzad. Pedagog střídavě deklamuje

obě říkadla a žáci se pohybují podle toho, které je zrovna odříkáváno. Pro zpestření může zpomalovat či zrychlovat tempo. Po upevnění říkadel má pedagog možnost vybrat si dvojici, která bude deklamovat místo něj.

Druhá varianta hry se odehrává za podmínek naučení stejných říkadel a za stejného prostorového seskupení žáků ve třídě. Pedagog si však s žáky domluví určité signály, při kterých musí změnit směr chůze: dopředu – předpažení, dozadu – zapažení, vlevo - upažení levou rukou, vpravo – upažení pravou rukou. Při nácviu a hře samotné pak využívá všech směrů, nikoliv pouze kroků směrem vpřed a vzad (Marková, 2003, s. 43).

3.1.4 4. ročník

5. Přivolávání jara

Typ činnosti: taneční hra

Časová náročnost: 25–30 min.

Pomůcky: žádné

Popis: Žákům pedagog sdělí, že jaro přivolají tancem. Nejprve je naučí píseň:

Květ-ná ne - dě - la kdes klí-če dě - la? Da - la sem ich da - la sva-té-mu Ju - ří

2. Svatý Juří stál pole odmykáł,
aby tráva růstla, tráva zelená.

3. Husa divoká letí zvsoka
volá na sedláčka: Neoř zhluboka.

4. Šak já neořu, ani nemožu,
koničky mi ustávajú, a sám nemožu.

(Bartoš, 2005, s. 269–270)

Nyní žáci utvoří páry, ideálně chlapec s dívkou. Chytnou se za jednu ruku a seřadí se do jednoho zástupu, chlapec vlevo, dívka vpravo. Přejdeme k nácviu tance. Žáci si nejprve vyzkouší houpavou chůzi vpřed – při každém kroku dochází k mírnému zhoupnutí v kolenou. Totéž provedou směrem vzad. Následně přistoupíme k tanci, který je 4 sloky písně totožný:

1. – 4. takt: houpavá chůze směrem vpřed

4. – 8. takt: houpavá chůze směrem vzad

Po dokončení sloky celý zástup vzpaží, chlapec pravou rukou, dívka levou – stále se drží za ruce. Avšak kromě posledního páru. Vzpažením totiž vznikne brána, kterou poslední

pár proběhne dopředu a postaví se do čela. Po dokončení celé písně se k sobě páry otočí čelem. Dívka čtvrtobrat vlevo, chlapec čtvrtobrat vpravo a chytí se obouřuč. Houpavá chůze zůstává. Tanec nyní vypadá takto:

1. – 4. takt: chlapci houpavá chůze vpřed, dívky houpavá chůze vzad

4. – 8. takt: dívky houpavá chůze vpřed, chlapci houpavá chůze vzad

Chlapci zpívají 1. – 4. takt, dívky zpívají 4. – 8. takt. Již se nepodbíhá (Bartoš, 2005, s. 194).

3.1.5 5. ročník

6. Vymetání zimy (tanec Metlářský)

Typ činnosti: taneční hra

Časová náročnost: 25–30 min.

Pomůcky: metla

Popis: Pedagog žáky před tancem naučí tuto píseň:

2. Květná neděle, kdes klíče dala?

Dala jsem je, dala, Květným pondělkům.

3. Květný pondělku, kdes klíče poděl?

Poděl jsem je, poděl, Zeleným čtvrtkům.

4. Zelený čtvrtku, kdes klíče poděl?

Poděl jsem je, poděl, svatému Jiří.

5. Svatý Jiří vstal, zemi odmykal,

aby rostla tráva, tráva zelená.

(Šottnerová, 2004a, s. 100)

Vybraný žák pak dostane do ruky metlu, uchopí ji oběma rukama a ostatní se za něj seřadí do jednoho zástupu. Každý se chytne za pas žáka stojícího před ním. První, který drží v ruce metlu předvádí, že zametá. Pedagog předem určí, kterou nohou se vykročí. Zástup se pohybuje vpřed chůzí v souladu s metrem písně. První vymýšlí cestu, dělá různé vlnovky, zatáčky. Snaží se přiblížit k poslednímu, kterého se pokouší dotknout metlou. Pokud se mu to podaří, zima je vymetena a přichází jaro. Pokud je žáků ve třídě mnoho, vytvoří se zástupy dva (Kašpar, 2006, s. 217-218).

3.2 Velikonoce – JARO – seznam aktivit

Seznam aktivit podle ročníku	
1. ročník	▪ Uhádni, kdo to ťuká
2. ročník	▪ Hledá se kuře!
3. ročník	▪ Koledníček
4. ročník	▪ Hra na Heličku
5. ročník	▪ Otloukání píšťalky

3.2.1 1. ročník

7. Uhádni, kdo to ťuká

Typ činnosti: hra s rytmem, hra sluchová

Časová náročnost: 5–10 min.

Pomůcky: žádné

Popis: Žáci mají za úkol z lidových hádanek o zvířatech přijít na to, o jaká se jedná.

*„Chodí pod korunou – král není,
nosí ostruhy – rytíř není,
má šavli – husar není,
k ránu budívá – ponocný není.*

(Kohout)“

(Bartoš, 2005, s. 131)

*„Naše panna čistá
má sukniček tři sta,
a když vyjde na kopeček,
řítka se jí blýská.*

(Slepice)“

(Bartoš, 2005, s. 139)

Samotná hra je zaměřena na poznávání určitého rytmu. Pedagog vymyslí určitý rytmický celek realizovaný prostřednictvím např. hry na tělo, který symbolizuje kohouta, kvočnu a také kuře. Kohout má pak například podobu dvou tlesknutí a dvou zaklepání na lavici. Kvočna je reprezentována jako tři tlesknutí s jedním dupnutím a kuře jako tři zaklepání na lavici a jedno tlesknutí. Všechna tato zvířata se totiž chtějí dostat „ven z vajíčka“. Žáci se nejprve naučí rozpoznat jednotlivé členy zvířecí rodiny podle předem určeného rytmu. Pak zavřou oči a pokouší se poznat zvíře, jehož charakteristický rytmus předvádí pedagog. Když žáci rytmus správně přiřadí, příslušné zvíře se dostane „ven z vajíčka“. Další varianta je ta, že pedagog odříkává názvy jednotlivých zvířat a žáci reagují hrou příslušných rytmů. Rytmičké celky mohou také vymýšlet samotní žáci místo pedagoga (Šottnerová, 2004a, s. 39).

3.2.2 2. ročník

8. Hledá se kuře!

Typ činnosti: sluchová hra

Časová náročnost: 5–10 min.

Pomůcky: žádné

Popis: Pedagog začne vyprávět: „*Budu vám vykládat, kde bylo a nebylo, tři sta mil za světem, za slaměným plotem a za skleněným zámkem.*“ (Peck, 1884, s. 99). Žila byla jedna kvočna, která ztratila svá milovaná kuřátka. Pedagog pak přednese říkadlo:

*„Slepička se popelí,
vajíčko se kotoulí,
kokodák, kokodák,
snesla jsem jich padesát
na kopečku v kopřivách,
pobral mi je kmotr žák,
žák, žák, žák!“*

(Plicka et al. 2010, s. 289)

Žáci se pokusí shrnout vše podstatné, co se v říkadle dozvěděli. Vyjádřit se mohou pomocí pantomimy, kresby, nebo napsání několika krátkých vět. Žák, který byl ve svém snažení výstižný, se stane „kvočnou“. Pedagog mu oči zaváže šátkem. Další žák se stane „kuřetem“ a dřepne si na libovolné místo ve třídě. Začne vydávat zvuky blížíící se pípání. „Kvočna“ jej začne hledat. Po nalezení se žáci vystřídají. Druhá varianta je taková, že „kvočna“ se postaví za dveře. Ostatní žáci se mezitím hlavou položí na lavici. Pedagog mezi všemi prochází a jednomu zvolenému poklepe na záda. Ten po vstupu „kvočny“ začne pípat. „Kvočna“ se snaží uhádnout, který ze spolužáků je kuřetem (Šottnerová, 2004a, s. 38).

3.2.3 3. ročník

9. Koledníček

Typ činnosti: taneční hra

Časová náročnost: 15–20 min.

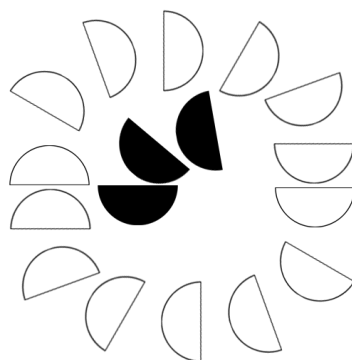
Pomůcky: žádné

Popis: Pedagog žáky naučí říkadlo:

*„Prosím vás, tetičko,
dajte mně vajíčko,
jedno lebo dvě,
šak vám to neubude,
lebo dvě, lebo tři,
šak nám to patří,
lebo tři, lebo čtyři,
šak sme si to zaslúžili.“*
(Tomeš, 1972, s. 74)

Poté se všichni postaví do kruhu, pravým bokem do středu. Pedagog vybere dva a více chlapců, kteří si stoupnou levým bokem dovnitř kruhu tak, aby byli od ostatních přibližně na vzdálenost paže. Při určování počtu chlapců je důležité, aby byl kruh utvořený vevnitř méně početný než kruh vnější. Žáci se pohybují směrem vpřed, chlapci uvnitř jdou v protisměru. Pedagog udá metrum říkadla a chůze. Taneční hra vypadá následovně:

1. – 2. verš: všichni provádí obyčejné kroky vpřed v udaném metru.
3. – 7. verš: žáci vně kruhu nastaví dlaně a pokaždé, když kolem nich chlapci projdou, tlesknou si s nimi.
8. verš: chlapci si podají ruce s nejbližšími žáky vně kruhu. Navzájem se obejdou a vymění si tak místa. Ve středu kruhu se tímto způsobem objeví noví koledníci a tanec se opakuje (Kulhánková, 2013, s. 92-93).

Obr. 2.: Prostorové řešení taneční hry, autor

3.2.4 4. ročník

10. Hra na Heličku

Typ činnosti: taneční hra

Časová náročnost: 35–40 min.

Pomůcky: žádné

Popis: Všichni žáci zavřou oči. Jejich úkolem je pozorně poslouchat text celé písně, kterou jim po částech odrecituje pedagog. Zároveň se žáci pokouší zdramatizovat vše, co slyší od druhé sloky. Po dokončení celého textu mají všichni stále zavřené oči. Opět zdramatizují vše od druhé sloky, co si zapamatovali, nyní však bez textu. Pak přichází nácvik písně:

He - lič - ka v ko - le tan - cu - je,
rá - da mlá - den - ce mi - lu - je,

U - češ si hla - vi - čku ja - ko ma - ko - vi - čku!

3. Umývej si líčka
jako dvě jablíčka!

4. Opaš sobě pásek
na zlatá řetázek!

5. Obouvej si boty
zítra do roboty!

(Plicka et al. 2010, s. 156)

Po jejím zvládnutí přestoupíme k taneční hře, kdy si žáci stoupnou čelem do kruhu, chytí se za ruce a pravým bokem provedou na místě čtvrtobrat směrem z kruhu ven. Poté pedagog zvolí 2-3 dívky, které se postaví dovnitř kruhu tak, aby byly od ostatních přibližně na vzdálenost paže. Tyto vybrané se také chytí za ruce a provedou čtvrtobrat levým bokem (vnitřní kruh nyní stojí vnějšímu do protisměru). Začneme zpívat píseň. Vnější kruh se pohybuje doprava, vnitřní kruh doleva. Kroky jsou při 1. sloce totožné u obou kruhů:

1. – 8. takt: kroky provádíme v souladu s metrem, jedna doba/krok

9. – 12. takt: kroky provádíme v souladu s rytmem, nota/krok

Od 2. sloky vnějšímu kruhu zůstávají stejné kroky. Nyní máme dvě varianty:

1: Vnitřní kruh má totožný 1. – 8. takt, od 9. taktu však pantomimou předvádí to, co v dané části slyší.

2: Stojící uprostřed si vyberou od 9. taktu jednoho žáka z vnějšího kruhu, se kterým se točí po kruhu. Drží se obouruč. Totéž se opakuje po všechny sloky písně (Jelínková, 1985, s. 26).

3.2.5 5. ročník

11. Otloukání píšťalky

Typ činnosti: hra s rytmem, hra sluchová

Časová náročnost: 20–55 min.

Pomůcky: žádné

Popis: Pedagog žákům představí říkadlo:

*„Krutím, krutím píščelečku
na zeleném kaménečku,
lesti já ji neukrutím,
půjdu žalovat k pánovi.
Pán sedí v seně,
koza se mu směje;
chyc kozu za uši,
povedem ju k Maruši,
od Maruše k Anči,
která lepší tančí.“*
(Bartoš, 2005, s. 183)

Posléze vymyslí společně s žáky pomocí hry na tělo na každý verš charakteristický pohyb. Využíváme tleskání, pleskání do kolen, do předloktí, na hrud', cokoliv nás napadne. Následně několikrát zopakujeme. Poté pedagog rozdělí žáky do dvou skupin. Takto rozdělení se postaví do dvou zástupů. První žáci v zástupech začnou odříkávat první verš i s nacvičenou hrou na tělo. Další v zástupu pokračují následujícím veršem a stejným způsobem se pokračuje až na konec zástupu. V případě vyššího počtu žáků se říkadlo opakuje, dokud se všichni nevystřídají. Poté prvním žákům v zástupech pedagog podá ozvučná dřívka. První hráči vyťukají rytmus prvního verše již bez textu a předají dřívka druhému, který pokračuje druhým veršem a jeho rytmem. Takto se dřívka dostanou až na konec řady. „Otloukání“ těchto píšťalek může pedagog zrychlit ukázkou prvního verše, který bude v jiném tempu. Další variantou je také vypadávaní žáků. Pedagog určí tempo říkadla a ten, kdo včas rytmus nezahraje, vypadne. Hraje se do té doby, dokud nezbydou tři hráči, kteří se stanou vítězi (Pospíšilová, 2014, s. 18).

3.3 Máje – JARO – seznam aktivit

Seznam aktivit podle ročníku	
1. ročník	▪ Vytí věnce na louce
2. ročník	▪ Slunce, vyjdi!
3. ročník	▪ Proplétaná
4. ročník	▪ Na věnec
5. ročník	▪ Na holoubky a holuběnky

3.3.1 1. ročník

12. Vytí věnce na louce

Typ činnosti: hudebně pohybová hra

Časová náročnost: 15–20 min.

Pomůcky: žádné

Popis: Pedagog žáky naučí říkadlo o dvou slokách:

*„Viju, viju věneček,
ze samých pomněneček,
ze samého kvítí,
co sa v polu svítí.*

*Viju, viju, přibírám,
dva kropáčky přivijám,
viju, viju kvítí,
co sa v polu svítí.“*

(Jelínková, 1985, s. 18)

Pak se všemi říkadlo zopakuje a vytleskává jeho metrum. Také si s žáky vyzkouší chůzi vpřed, kdy platí na jedno tlesknutí jeden krok. Poté se všichni stanou „květinami“ tak, že se posadí do sedu na paty na libovolné místo ve třídě. Pedagog označí jednoho, který začne „splétat věnec“ a pak udá metrum říkanky pleskáním do steh. Říkanku odříkávají všichni i s pleskáním. Vybraný žák prochází třídou a poklepáním na rameno vyzve dalšího, aby se k němu přidal. Ten se jej chytne za jednu ruku a oba pokračují v procházení třídou. Přibírají ostatní stejným způsobem a postupně se vytvoří dlouhý had, kdy se všichni drží

jednou rukou. Až jsou všichni zařazeni, pedagog zvolá: „*Přivítám modré/bílé/žluté, ...kvítí!*“. V tu chvíli se had rozpojí a všichni ve třídě začnou hledat cokoli s modrou/bílou/žlutou, ...barvou. Hra se opakuje ve stejné podobě, mění se pouze barvy (Šottnerová, 2008, s. 203).

3.3.2 2. ročník

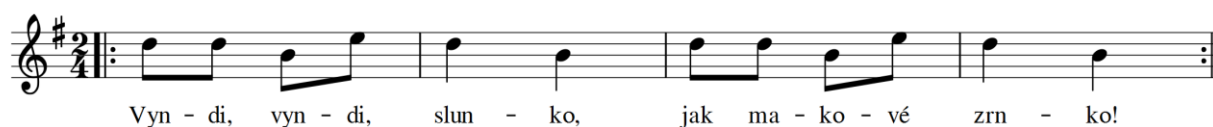
13. Slunce, vyjdi!

Typ činnosti: taneční hra

Časová náročnost: 30–35 min.

Pomůcky: žádné

Popis: Pedagog žáky naučí píseň:

5. - 8. takt: Nevyndeš-li, já vyndu, povedu tě k Závindu,
9. - 12. takt: od Závindu k Sloupku, zatoč se, holoubku!
13. - 16. takt: Holoubek se zatočil, konvu vína natočil,
17. - 20 takt: vynesl ho na kopeček, vypil ho tam beránek.

(Plicka et al. 2010, s. 218–219)

Poté přecházíme k nácviku taneční hry. Všichni se postaví tak, aby měli kolem sebe prostor minimálně na vzdálenost své paže. Pedagog stojí v čele. Taneční hru učí po čtyřech taktech:

1. – 4. takt: vykročíme pravou nohou a provedeme několik rychlých kroků vpřed. Zároveň pomalu zvedáme ruce do vzpažení a při jejich spouštění do připažení ve vzduchu „kreslíme“ kruh (pomyslné slunce). Na 4. takt provedeme dřep.

5. – 8. takt: tleskneme vždy na 1. dobu v taktu a současně si poskočíme na jedné noze v tomto pořadí: pravá, levá, pravá, levá.

9. – 12. takt: provádíme celé obraty (nezáleží na jejich počtu) s upažením povýš, od 11. taktu provádíme celé obraty v rychlém tempu.

13. – 16. takt: utvoří se dvojice, či trojice, které jsou si nejbližší. Chytí se obouřuč a točí se směrem doprava lehkými běhovými kroky.

17. – 20. takt: stejná dvojice, nebo trojice se otáčí doleva (Jeřábková et al. 2002, s. 20).

3.3.3 3. ročník

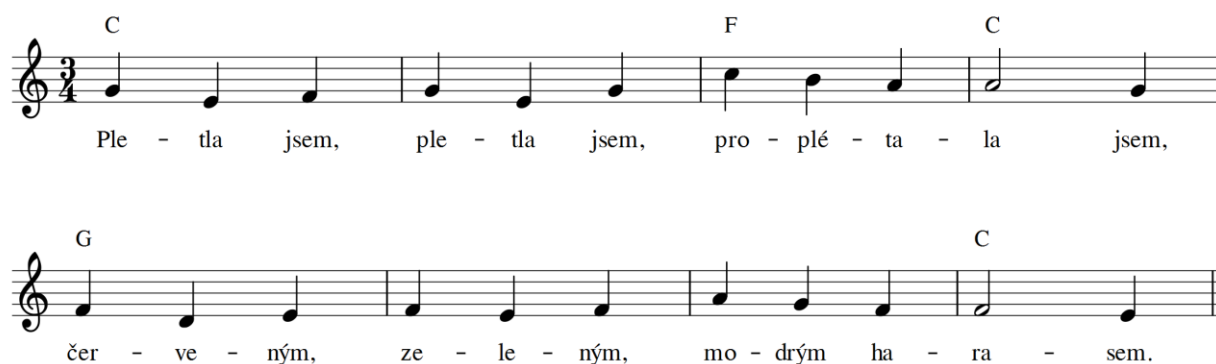
14. Proplétaná

Typ činnosti: taneční hra

Časová náročnost: 30–35 min.

Pomůcky: žádné

Popis: Na úvod žáky pedagog naučí píseň:

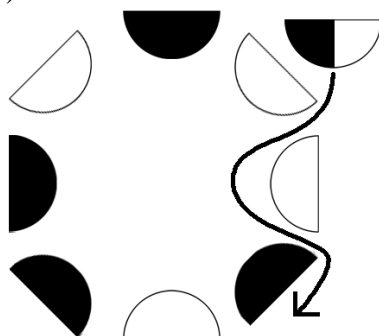
Ple - tla jsem, ple - tla jsem, pro - plé - ta - la jsem,
čer - ve - ným, ze - le - ným, mo - drým ha - ra - sem.

2. Ještě mně zůstalo klubičko nití,
pomož mně, děvčátko, pomoz mně šiti.

3. Šáteček vyšila, uvila věnec,
dala ho milému, za věrný tanec.

(Andrlová, 2004, s. 82)

Všichni se posléze postaví čelem do kruhu a chytanou se za ruce. Pedagog zvolí jednoho žáka, který začne všechny obcházet slalomem za zpěvu písně. Aby však žák prošel, musí jej ostatní sledovat, kudy prochází. Jakmile se totiž k někomu přiblíží, dvojice tvořící kruh rychle vzpaží a vytvoří tak bránu, kterou zvolený projde. Proplétá se pravidelným slalomem. Na konci každé sloky chytne žáka stojícího jemu nejbliž za jednu ruku a přibere ho tak k proplétání. Kruh se opět spojí a proplétání pokračuje do posledního žáka. Hra se pak opakuje s dalším vybraným (Andrlová, 2004, s. 82).

Obr. 3.: Prostorové řešení taneční hry, autor

3.3.4 4. ročník

15. Na věnec

Typ činnosti: taneční hra

Časová náročnost: 35–40 min.

Pomůcky: žádné

Popis: Pedagog žáky naučí píseň:

Kdo nám po - mů - že věn - ce za - plés - ti? Po - mož, po - mož,
má Ma - řen - ko věn - ce za - plés - ti.

(Jelínková, 1985, s. 13)

Poté se všichni postaví čelem do kruhu a chytí se za ruce. Pedagog vysvětlí, že místo jména „Mařenko“, které se objevuje v písni, budou žáci postupně vyvolávat všechny své spolužáky jejich jmény, aby „zaplétali věnec“. Nejprve však musí pedagog označit jednoho, od kterého se bude pomyslný věnec zaplétat směrem doleva, nebo doprava (volba je libovolná). Všichni začnou zpívat píseň. Jakmile zazní jméno vybraného, pustí se svých spolužáků, předpaží a překříží si ruce, přičemž pravá ruka je nahore. V této nové pozici se opět chytne spolužáků stojících po jeho obou stranách. Při zpívání následující sloky žáci vyvolají dalšího spolužáka, který stojí vedle předchozího vybraného. Stejným způsobem si překříží ruce a opět se chytne. Zaplétání po kruhu pokračuje do té doby, dokud se nevystřídají všichni žáci. Až je věnec kompletně zapletený, začne se rozplétat. Rozplétání začíná od posledního zapleteného a vypadá tak, že předpažené překřížené ruce vrátíme do polohy připažení a chytíme se zpět do obvyčejného držení se za ruce. Rozplétá se tedy v opačném směru, než zaplétá a zpívá se jiný text na stejný nápěv: „*Kdo nám pomůže věnce rozplést, pomoz, pomoz, můj/má (jméno), věnce zaplésti.*“ (Jelínková, 1985, s. 14).

3.3.5 5. ročník

16. Na holoubky a holuběnky

Typ činnosti: taneční hra

Časová náročnost: 30–35 min.

Pomůcky: šátek, metla

Popis: Pedagog žáky naučí píseň:

Spa - dl s pe - ci ho - lú - bek, roz - pu - čí si ža - lú - dek.
Ho - lu - běn - ka pla - ka - la, že ho - lúb - ka po - zby - la.

2. Holuběnko, nic neplač, koupíme ti my klepač.
Jak ty budeš plakatí, budeme ti klepatí.

(Bartoš, 2005, s. 196)

Nyní se všichni postaví čelem do kruhu a chytí se za ruce. Pedagog vybere jednoho chlapce jako „holoubka“, který dostane do ruky šátek a postaví se doprostřed kruhu. Při zpívání písně chlapec pochoduje hladkou chůzí uvnitř kruhu, dokud si nezvolí jednu dívku, před kterou si poklekne. Nabídne jí šátek, který si dívka vezme. Tímto ji vyzve k tanci. Pár má taneční držení ve dvojici čelem k sobě za obě ruce a otáčí se celými obraty po kruhu. Po odzpívání obou slok se kruh rozpojí a chlapec z něj vystoupí. V kruhu zůstává dívka s šátkem, která si vybere jiného chlapce stejným způsobem, jako předešlý „holoubek“. Tanec pokračuje do té doby, dokud nezbydou poslední tři – jeden/jedna s šátkem a dva tvořící kruh (pokud je nepoměr dívek a chlapců, nemusí být nutně pár chlapec s dívkou). Chlapec/dívka s šátkem vyzve k tanci oba/obě zbylé a tančí ve trojici. V průběhu zpívání první sloky si jeden zvolený žák vezme metlu a zvolá: „*Hop z pece do pece, holoubek se upeče!*“, a vymete trojici tančících, kteří se rozprchnou. Pokud je ve třídě mnoho žáků, chlapci stojící s šátkem v kruhu mohou být dva, totéž dívky (Bartoš, 2005, 196-197).

3.4 Letnice, Sklizeň – LÉTO – seznam aktivit

Seznam aktivit podle ročníku	
1. ročník	▪ Na hotaře
2. ročník	▪ Na čarodějnické kolo
3. ročník	▪ Na Aničku a Kačičku
4. ročník	▪ Žrnový – Třem, třem, třem
5. ročník	▪ Pilky

3.4.1 1. ročník

17. Na hotaře

Typ činnosti: hudebně pohybová hra

Časová náročnost: 5–10 min.

Pomůcky: žádné

Popis: Na začátek pedagog žáky naučí říkadlo:

*„Trhám, trhám trávu na zelené louce,
hotař není doma, šel do Prostějova,
kupovat koření od břucha bolení.
pod', hotařu, pod', šak mám trávy dost.“*
(Bartoš, 2005, s. 166)

Poté určí jednoho žáka, který bude dělat hotaře (polního hlídače). Ten provede leh na břicho kdekoliv v prostoru a předstírá, že spí. Ostatní jsou ve dřepu a při odříkávání říkadla předvádí trhání trávy. Hotař se může kdykoliv v průběhu říkadla probudit tak, že vstane a snaží se chytit ostatní. Koho prvního chytne, stane se hotařem. Hotař je vždy jen jeden. Hra se opakuje (Bartoš, 2005, s. 166). Pokud je některý z hráčů unaven, může využít „mžiček“, tedy jakékoliv místo, které je předem určené, pro odpočinek. Pokud však pedagog uvidí, že žáci odpočívají příliš dlouho, může zvolat: „Všichni ptáci z obory ven! Kdo nepůjde, bude chytat celý den!“. Všichni pak musí z „mžičku“ odejít (Plicka et al. 2011a, s. 172).

3.4.2 2. ročník

18. Na čarodějnické kolo

Typ činnosti: hudebně pohybová hra

Časová náročnost: 20–25 min.

Pomůcky: křída, případně provázek

Popis: Pedagog začne s písní, kterou žáky naučí:

Ho - ří, ho - ří sva - to - ján - ský o - hní - ček,
na - klá - dal ho ten vo - la - čí sy - ne - ček.

2. Hoří, hoří svatojánská lalija,
nakladla ji ta volačja Marija.

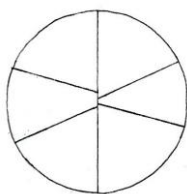
(Plicka et al. 2011a, s. 105)

Žáci se pak postaví čelem do kruhu a chytanou se za ruce. Každý posléze udělá ještě tři kroky dozadu. Nyní jsou dvě varianty:

1: Pedagog předá křidu jednomu žákovi. Ten nakreslí na zem část kruhu. Poté pošle křidu žákovi stojícímu vedle něj, který nakreslí další část. Takto se pokračuje, dokud se kruh nespojí v celek.

2: Pedagog určí dvojici. Jeden si stoupne do středu kruhu s jedním koncem provázku, druhý se postaví do kruhu těsně před ostatní žáky, přičemž drží druhý kus. Tímto se odměří poloměr kruhu a ten z dvojice, který je blíže okraji, nakreslí kruh křidou.

Následně pedagog vybere 3 dvojice, které stojí naproti sobě tak, aby se kruh rozdělil na 6 částí (viz obrázek č. 4). Sedmý vybraný pak nakreslí rovné čáry. Nyní již přistoupíme ke hře. Pedagog zvolí jednoho žáka, který se postaví do kruhu a stane se „čarodějníkem“. Ostatní se drží za ruce a pohybují se krokem směrem doprava, nebo doleva (volba je na pedagogovi). Jakmile píseň dozpívají, čarodějník začne ostatní chytat. Je povoleno běhat pouze po čarách a je možné také čáry přeskokovat. Nesmí se však vykročit vedle. Ten, koho se chytač dotkne, se stane čarodějníkem a hra začíná nanovo (Bartoš, 2005, s. 167).

Obr. 4.: Ukázka čarodějnického kola (Bartoš, 2005, s. 167).

3.4.3 3. ročník

19. Na Aničku a Kačičku

Typ činnosti: hudebně pohybová hra

Časová náročnost: 20–25 min.

Pomůcky: šátek

Popis: Hra je určena především pro dívky, ale můžeme ji hrát i s chlapci. Žáci utvoří kruh a chytanou se za ruce. Jedna z žákyň dostane šátek, stane se Aničkou a za někoho se schová. Druhá, tedy Kačička se zastaví přesně o tři žáky před schovanou Aničkou. Začne se tázat: „*Tetičko/strýčku, nevíte, kde je naše Anička?*“. Druhá/druhý odpoví, že neví a co že se stalo. Kačička začne ukazovat na libovolné žáky. Na koho ukáže, ten odříká jeden verš říkadla:

*„Polámala jehličku,
rozsypala krupičku,
až mi dojde domů,
naklepu jí hlavičku!“*

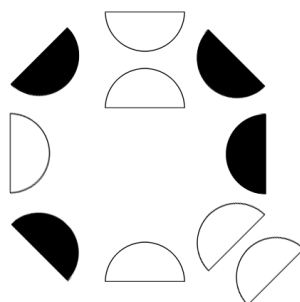
(Plicka et al. 2011a, s. 351)

Ostatní, kteří zrovna nic neříkají, luskají. Tímto způsobem Kačička dojde až k žákovi, za kterým se skrývá Anička. Zeptá se, kde je Anička. Žák odpoví, že Aničku viděl v zahrádce. V tu ránu všichni vzpaží a pustí Kačičku z kruhu. Anička začne utíkat, může běžet okolo, nebo vevnitř kruhu. Až je dostižena, Kačička ji dovede do kola. Ostatní opět začnou luskat a Kačička odříkává:

*„Proč jsi mi polámala jehličku,
proč jsi rozsypala krupičku?
Za to ti teď naklepu hlavičku!“*

(Plicka et al. 2011a, s. 352)

Kačička symbolicky poklepe Aničce na čelo, zvolí se nová dvojice a hra se opakuje (Plicka et al. 2011a, s. 351-352).

Obr. 5.: Prostorové řešení hry, autor

3.4.4 4. ročník

20. Žrnový – Třem, třem, třem

Typ činnosti: figurální tanec

Časová náročnost: 60–120 min.

Pomůcky: žádné

Popis: Pedagog žáky nejprve naučí píseň:

f *f* *mf*

Třem, třem, třem. Nač, nač, nač? Na kru-pi-cu, na kru-pi-cu, nakrupi - cu.

f *f* *mf* D.C.

Co na ňu? Łoj, łoj, łoj, łoj, łoj, łoj, łoj!

(Kašpar, 2006, s. 101)

Poté se všichni postaví do kruhu do dvojic, ideálně chlapci s dívkami. Chlapci stojí uvnitř kruhu, dívky jsou tedy vždy po jejich pravé ruce. Tento tanec znázorňuje šlapání, které bylo potřeba při mletí mouky na žrnech (mlýnských kamenech). Chlapec si dá pravou ruku v bok a dívka se do něj zavěsí rukou levou. Dívka má pravou ruku v bok.

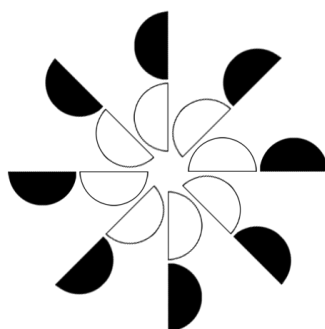
1. takt: stojíme na pravé noze, přičemž levou nohu lehce zvedneme a pokrčíme. Na 1. a 2. dobu uděláme kolečko nohou tak, že špičkou opišeme kroužek doleva, přičemž pata

se příliš nezvedá (tento pohyb je podobný šlapání na kole). Na 3. dobu došlápne levou nohou na zem a na 4. dobu přikročíme pravou nohou k levé.

2. takt: stejně jako takt první.

3. takt: dvojice se otočí o 360° směrem doprava šesti kroky a na 4. dobu jedním krokem s příkrokem pravou.

4. takt: chlapec provede na 1. dobu 2 kroky směrem vpřed, dívka 2 kroky směrem vzad. Následují 3 kroky na každou dobu, chlapec i dívka pokračují stejným směrem (Kašpar, 2006, s. 101).

Obr. 6.: Prostorové řešení tance, autor

3.4.5 5. ročník

21. Pilky

Typ činnosti: tanec

Časová náročnost: 60–120 min.

Pomůcky: žádné

Popis: Nejprve pedagog žáky naučí píseň:

Už ty pil-ky do-ře-za-ly, už ty mlýn-ky do-mle-ly,
se-kyr-ky sa po-lá-ma-ly a to-půr-ka o-sta-ly.

(Krapková et al. 1999, s. 31)

Přechází k nácviку tance, kdy chlapec s dívkou stojí v držení polootevřeném. Všichni stojí ve třech zástupech.

1. – 2. takt: dva přeměnné kroky směrem dopředu, přičemž žáci vykročí pravou.

3. – 4. takt: čtyři kroky hladkého obkročáku, otočí se tedy dvakrát (Krapková et al. 1999, s. 31).

3.5 Na pastvě – PODZIM – seznam aktivit

Seznam aktivit podle ročníku	
1. ročník	▪ Hra na kravařky a kravaře
2. ročník	▪ Pasení hus
3. ročník	▪ Uvázał koníčka
4. ročník	▪ Válení huně
5. ročník	▪ Pasení koz

3.5.1 1. ročník

22. Hra na kravařky a kravaře

Typ činnosti: hudebně pohybová hra

Časová náročnost: 10–15 min.

Pomůcky: ozvučná dřívka (není nutné)

Popis: Žáci pedagog rozdělí do čtveřic. Se všemi se posléze naučí říkadlo:

*„Paste sa, vy krávy moje,
nedali mi nic na pole,
nedali mi syra, másla,
kterak bych já vás napásla?“*
(Bartoš, 2005, s. 214)

Následně se se všemi formou rozhovoru pobaví o tom, jaká situace kravaře v říkadle nastala. Poté vysvětlí, že kravaři často dostávali na pastvu svačiny, ale někdy se přihodilo, že nic nebylo. Museli si čas ukrátit něčím jiným, ideálně hrou. Žáci proto budou ve hře počítat krávy, půjde především o pozornost. Již vytvořené čtveřice se rozmístí po třídě. V těchto čtveřicích se pak dále rozdělí do dvojic (zůstanou u sebe) a postaví se naproti sobě. Všichni odříkají říkadlo a každá čtveřice začne hrát vlastní hru. První začne a řekne: „Jeden“. Druhý a třetí pokračuje dalším číslem, ale čtvrtý začne opět slovem „jeden“ a počítá se dále. Po pochopení pedagog postupně mění čísla za jednoduchý pohyb pomocí hry na tělo.

Například místo slova „jeden“ tleskne, dupne, luskne, a podobně. Pokud se některý ze čtveřice splete, hra začíná nanovo. Pedagog může použít ozvučná dřívka, či bubínek pro jednotné tempo. Postupně může zrychlovat, nebo zpomalovat. Další možností také je, že pohyby pomocí hry na tělo navrhnou sami žáci (Bestajovský, 2008, s. 115).

3.5.2 2. ročník

23. Pasení hus

Typ činnosti: hudebně pohybová hra

Časová náročnost: 15–20 min.

Pomůcky: rytmické bicí nástroje Orffova instrumentáře

Popis: Pedagog žáky naučí říkadlo:

*„Ty céřečko krásná,
gdes ty husy pásla?
V Lukovečku na kopečku,
až sa hora trásla*

*Aj, gde je ten šuhajíček,
co mňa chtěl,
co mňa chtěl?
Štyry míle na kobyle
za mnú jel“*

(Táborský, 1993, s. 119)

1. varianta: Nyní žákům vysvětlí, že si na každý verš vymyslí určitou „sochu“, která bude daný verš vyjadřovat. Každý žák má tak pokaždé svoji vlastní figuru. Při odříkávání říkadla pedagog po dokončení každého verše zahraje na ruční bubínek a každý se změní v osobitou sochu, která daný verš charakterizuje. Takto se odříká celé říkadlo (Pospíšilová, 2014, s. 25).

2. varianta: Za každý verš přidá „tralala-lála“ a za verše „co mňa chtěl“ a „za mnú jel“ přidá „hojajá!“. Rozdělí žáky na dvě skupiny. První skupina verše odříkává, druhá odříkává přidané citoslovce. Ke druhé skupině pak pedagog přidá rytmické bicí nástroje. Druhá skupina za každým veršem odříkává přidané citoslovce a k tomu hraje metrum říkadla. Po zopakování zahrají bez textu. Skupiny se vystřídají (Pospíšilová, 2014, s. 11).

3.5.3 3. ročník

24. Uvázal konička

Typ činnosti: pastýřský tanec

Časová náročnost: 45–90 min.

Pomůcky: obušek (kousek větve, palička)

Popis: Pedagog naučí píseň:

$\text{♩} = 72$
p *mf* *f* *mf*

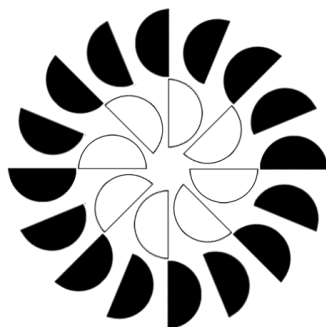
U - vá - zař ko - ní - čka u su - chěj je - dli - čky, u su - chěj je - dli - čky.
Ne - dá - vaj, má mi - lá, fa - řeš - né hu - bi - čky, fa - řeš - né hu - bi - čky!

$\text{♩} = 144$
mf *mf*

Do - bře tak na sy - ne - čka, do - bře tak na ně - ho,
měř ne - chař ga - lá - ne - čky, dyž ne - by - řa je - ho.

(Polášek, Kubeša, 1941, s. 119)

Žáci pak utvoří dva kruhy. Chlapci stojí po vnějším obvodu kruhu, levým bokem dovnitř. Dívky vytvoří vnitřní kruh a stojí pravým bokem dovnitř, tedy do protisměru chlapcům. Pedagog vybere jednoho chlapce, který se postaví doprostřed obou kruhů s obuškem. Při zahájení písně chlapec začne vykračovat do protisměru děvčatům. Děvčata vykročí taktěž, pohybují se na dané metrum písně, tedy 2 kroky/takt. Až chlapec bouchne obuškem o zem (v libovolném úseku písně) u některé z dívek, pustí jej. Chlapec s dívkou se pak otáčí celými obraty závěsem za pravé lokty. Ostatní chlapci chytnou dívky jim nejbližší a otáčí se taktěž stejným způsobem. Chlapec, který zůstane sám, se chopí obušku a tančí s ním. Po dozpívání písně jde doprostřed chlapec tančící s obuškem a pastýřský tanec začíná nanovo (Polášek, Kubeša, 1941, s. 119).

Obr. 7.: Prostorové řešení tance, autor

3.5.4 4. ročník

25. Válení huně

Typ činnosti: pastevecká hra z Valašska

Časová náročnost: 15–20 min.

Pomůcky: žíněnky

Popis: Pedagog vybere tři chlapce, kteří provedou na žíněnce leh na břicho a vzpaží. Jsou vedle sebe zhruba na vzdálenost paže. Dva další se postaví naproti sobě tak, aby byli u boků ležících. Na ležící se kolmo umístí (do lehu na břicho roznožného) další chlapec symbolizující vál a dva stojící jej chytanou za ruce a za kotníky. Ti jej převalují tak, že na slovo „raz“ zatáhne první stojící za ruce ležícího. Na slovo „dva“ zatáhne druhý, který jej drží za kotníky a první povoluje. Chlapci, kteří leží pod válcem, se pod tlakem tahu převalují na bok ve směru pohybu. Takto se tedy válí budoucí ovčí houně. Pedagog určí tempo. Dívky stojí okolo chlapců v kruhu a doprovází válení nejprve slovy: „raz-dva“. Následně doprovází hrou na tělo, například: tlesknutím, dupnutím. Dívky si pak vymyslí vlastní hru na tělo. Chlapci se pokouší převalovat vál v tempu. Pokud je ve třídě hodně chlapců, může jich ležet na zemi více, klidně i šest. Avšak za předpokladu, že přidáme další vál k prvnímu. Tyto dva vály se spojí v jeden tak, že chlapci jsou v lehu na břicho naproti sobě a chytanou se vzájemně za ramena. Hra je původně chlapecká, ale dívky se můžou s chlapci vystřídat a „válení huně“ si vyzkoušet taktéž (Andrlová, 2004, s. 105).

3.5.5 5. ročník

26. Pasení koz

Typ činnosti: hra s rytmem, taneční hra

Časová náročnost: 45–60 min.

Pomůcky: bambusové tyče (postačí i delší klacík, nebo obyčejné noviny srolované do ruličky)

Popis: Pedagog žáky naučí píseň:

Ho - psa, chla - pci, od ze - mě, kdo ty ko - zy po - že - ne?
Šty - ry ko - zy pá - tý cap, kdo ne - sko - čí, ne - ní chlap.

A já bych ty ko - zy hnál, ale sem sa vl - ka bál.
A já by sem byl sko - čil, ale sem sa po - to - čil.

(Šottnerová, 2005, s. 106)

Všichni si vyzkouší roli pasáčků koz.

Přípravná část: Žáci se postaví čelem do kruhu. Levou rukou předpaží a otočí ji dlaní vzhůru. Pravou předpaží taktěz a otočí ji dlaní dolů – připraví se tak na tleskání. Pedagog udá metrum písničky a provádí 2 tlesknutí/takt. Ostatní se přidají a odzpívá se píseň. Nyní se cvičení změní. Na první dobu žák tleskne do své dlaně a na druhou dobu do dlaně žáka stojícího po jeho pravé straně. Stejným způsobem pokračujeme po celou píseň. Všem pak pedagog rozdá po jedné bambusové tyči. Všichni ji drží v levé ruce. Při zpěvu písničky si začnou tyče předávat. Každý žák chytne na první dobu tyč pravou rukou a na druhou ji předá svému sousedovi stojícímu vpravo do jeho levé ruky. Nyní následují 2 varianty:

1. varianta: 1. – 8. takt první sloky: Všichni stojí v kruhu levým bokem dovnitř a vykračují pravou nohou. Na první dobu bouchnou o zem (pokud je tyč krátká, postačí dupnutí) s vykročením pravé nohy. Na druhou dobu provedou jeden krok vpřed.

1. – 6. takt druhé sloky: tyč drží stále v pravé ruce a otáčí se kolem ní na místě.

7. – 8. takt druhé sloky: sedmkrát bouchnou o zem.

2. varianta: 1. – 8. takt první sloky: Všichni stojí v kruhu a drží tyč v levé ruce. Na první dobu chytí tyč pravou rukou a na druhou předávají sousedovi po jejich pravé straně.

1. – 8. takt druhé sloky: stejný jako 1. – 8. takt druhé sloky v 1. variantě (Pospíšilová, 2014, s. 26-27).

3.6 Dožínky, čas po sklizni – PODZIM – seznam aktivit

Seznam aktivit podle ročníku	
1. ročník	▪ Na vlčka a na ovce
2. ročník	▪ Na klupanou
3. ročník	▪ Na poslušné kozlátka
4. ročník	▪ Tanec s dožínkovým věncem
5. ročník	▪ Mláčení obilí

3.6.1 1. ročník

27. Na vlčka a na ovce

Typ činnosti: hudebně pohybová hra

Časová náročnost: 10–15 min.

Pomůcky: žádné

Popis: Pedagog žáky naučí píseň, přičemž druhá sloka se pouze odříká bez nápěvu:

Tr - há-m, tr - há-m tra - ví - čku
na - ze - le - něm pa - lou - čku.

2. Přijde-li vlček,
strhne mi krček.
Já se vlčka nebojím,
jen když krávy podojím,
pojď, vlčku, pojď!

Ve druhé sloce na stejnou melodii odlišná rytmičtá - rytmus upraven dle textu.

(Plicka et al. 2011b, s. 155)

Pak zvolí jednoho „vlčka“, který se ukryje kdekoli ve třídě. Ostatní provedou na libovolném místě dřep. Symbolicky předvádí trhání trávy, a přitom zpívají píseň. Po jejím dokončení se vlček rozběhne. „Ovce“ musí trávu naoko zahodit a říci: „*Tu máš, vlčku, svou travičku!*“ (Plicka et al. 2011b, s. 155). Vlček se stává honičem. Koho chytne, ten se musí schovat v jeho pomyslné skrýši (předem určené místo). Hra pokračuje, dokud nejsou všechny ovce pochytány. Hru můžeme zrychlit tím, že vlček zajme více ovcí naráz (Plicka et al. 2011b, s. 155).

3.6.2 2. ročník

28. Na klupanou

Typ činnosti: hra s rytmem

Časová náročnost: 10–15 min.

Pomůcky: papír formátu A6, psací potřeba pro každého žáka

Popis: Žáci si seskupí lavice tak, aby vytvořili kruh. Všichni obdrží papír, který si položí před sebe. Hru začíná pedagog. Posadí se doprostřed kruhu a začne klepat ukazováčky své pravé i levé ruky. Ostatní se přidají. Zpočátku zvolí pomalé tempo – bude totiž klepat na každou slabiku určitých slov. Nyní pedagog přidá ke klepání text: „Čáp letí, vrána letí, havran letí,...“ a pokaždé zvedne pravou ruku. Ostatní zvedají s ním. Pokud však řekne živočicha, který ptákem není, ruku nezvedne. Jestliže to však udělá někdo druhý, dotyčný si napíše na papír „trestný bod“. Tento bod dostane také za to, když při vyrčení jakéhokoliv druhu ptáka ruku nezvedneme. Doba trvání hry je libovolná. Po jejím skončení si všichni žáci body spočítají a každý si popořadě poklepe na čelo tolikrát, kolik má trestných bodů. Pedagog posléze určí žáka, který bude dalším vyvolavačem (Bartoš, 2005, s. 186).

3.6.3 3. ročník

29. Na poslušné kozlátka

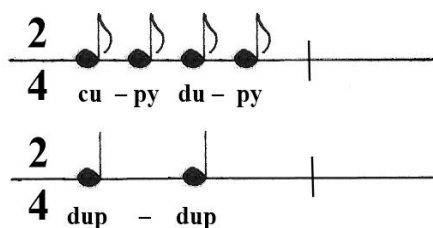
Typ činnosti: dramatické cvičení

Časová náročnost: 60–100 min.

Pomůcky: bubínek, ozvučná dřívka, třikrát příloha č. 1

Popis: Žáci si položí hlavu na lavici a poslouchají pohádku, kterou jim pedagog předčítá (viz příloha č. 1). Následuje rozhovor o jejím obsahu. Poté žáky rozdělí na 3 skupiny – vlky, kozlátka a kozy. Každá skupina dostane pohádku v psané formě a naučí se pasáž, která jim náleží, podle již určené role. Po nácviku se přechází k samotnému cvičení. Kozy zdramatizují podle příběhu matku, která se vrací z pastvy. Vlci přijdou k vratům a odříkají básničku co nejhlubším hlasem. Kozlátka budou mít za úkol rytmický doprovod a několik vět pro odmítnutí vlka. Doprovod vypadá tak, že pedagog žákům rozdá několik nástrojů z Orffova instrumentáře, tedy bubínky a ozvučná dřívka.

Při básničce náležící koze vyťukávají předem určený rytmický doprovod (viz obrázek č. 8) s ozvučnými dřívky, přičemž si pomáhají slovy „cupy – dupy“. Oproti tomu při básničce vlka si vezmou bubínek a opět doprovází s odlišným doprovodem a za pomoci slova „dup“.

Obr. 8.: Návrh rytmického doprovodu při použití Orffových nástrojů, autor

3.6.4 4. ročník

30. Tanec s dožínkovým věncem

Typ činnosti: tanec

Časová náročnost: 60–100 min.

Pomůcky: 2-3 věnce

Popis: Pedagog žáky naučí píseň:

♩ = 116

2. Ztratila sem ho, jed' a do lesa.	3. Kup mi, gazdinko, nové koleso.
4. Budu sa točit, přes Nové Město.	5. Dybych já měla, kůdelný rubáč.
6. Chodil by za mnú, ze zámku trubač.	

(Jelínková, 1991, s. 98)

Přejde k nácvičku tance. Dívky i chlapci přešlapují na místě z pravé nohy na levou vždy 2 kroky v taktu a pozvolna se otáčí. Vyzkouší si celou píseň. Poté pedagog vybere 2-3 dívky, které si na hlavu položí věnec. Ostatní se seřadí do jednoho zástupu a dívky s věncem se postaví do čela. Takto vytvořený průvod ženců a žneček půjde pomalým krokem k dalším 2-3 žákům, kteří představují hospodáře. Tempo chůze udá pedagog. Jakmile dojdou k hospodáři, chlapci se postaví do jedné řady a zůstanou stát. Dívky naoko vejdou „k hospodáři do chalupy“, utvoří kruh a chytí se za ruce. Dívky s věncem stojí uprostřed něj a tančí již naučený tanec. Dívky tvořící vnější kruh se pohybují směrem doprava na 1. sloku, směrem doleva na 2. sloku a takto pokračují – kroky jsou stejné, jako u naučeného tance, jen se neotáčí dokola. Chlapci rytmicky doprovází dívky dupáním, platí 2 dupnutí/1 takt. Dívky pak předají věnce hospodáři s říkadlem:

„Hospodáři, nesu vám věneček,

*abyste měli tolik měřiček,
kolik je v něm zrneček
a kolik klásků,
abyste nám dal tolik mázků!“*
(Jelínková, 1991, s. 99)

Tímto začíná oslava. Chlapci vejdou, vyberou si kteroukoliv dívku a zatočí se s ní dokola (pokud je ve třídě více chlapců/dívek, nemusí být dvojice nutně smíšené). Závěrečným zatočením tanec končí (Jelínková, 1991, s. 98-99).

3.6.5 5. ročník

31. Mláčení obilí

Typ činnosti: hudebně pohybová hra, hra s rytmem

Časová náročnost: 25–30 min.

Pomůcky: Orffovy nástroje dle dostupnosti

Popis: Na začátek pedagog vysvětlí, že při mláčení obilí pomocí cepů muselo být udržováno stále stejné tempo. Z tohoto důvodu mlátci využívali všemožných říkadel. Pedagog žáky naučí ta, která byla potřeba při použití dvou a čtyř cepů:

*„Klop snop, tep klep, mlat' plat'
ledvá, ledvá – pod' sem, pod' sem.“*
(Bartoš, 2005, s. 80)

(2 cepy)

*„Mlátili zme, ve stodole,
réž a ječmen, žito zralé,
ze rži múka, na chlebiček,
ze žitečka, na vdoleček,
a z jačmena, na bálešek,
oves koňom, dobrý obrok,
budú skákat délej o rok.“*

(Bartoš, 2005, s. 80)

(4 cepy)

Nyní se všichni postaví čelem do kruhu. Vytvoří skupiny po dvou nebo po čtyřech podle toho, které říkadlo si zvolí (po celou dobu stojí v kroužku, skupiny musí stát vedle sebe). Je možné vyzkoušet si obě. Pak každý předpaží levou ruku tak, že dlaň směřuje vzhůru a pravá ruka na ni bude tleskat. Pokud máme skupiny po dvou, pedagog určí, kdo bude tleskat na první, a kdo na druhou dobu. Pokud máme po čtyřech, rozdělí mezi čtveřici všechny čtyři doby. Nyní všichni odříkávají říkadlo a snaží se udržovat stále stejné tempo. Následně si každý vezme některý z nástrojů Orffova instrumentáře a vyzkouší si znovu totéž (Pospíšilová, 2014, s. 37). Po zafixování můžeme pro zpestření k tomuto doprovodu zpívat píseň, např. A já su synek z Polanky. Na závěr má pedagog možnost rozdělit žáky na chlapce a dívky. Použije stejný princip hry, avšak na každý verš se střídají chlapci s dívkami:

*„Ej oves, oves, zelený oves,
(pověz, cérečko, zežněž-li ho dnes).*

*Ej zežnu, zežnu, co bych dělala,
(šak sem si včera věci zežala).*

*Ej zelé, zelé, drobná přísada,
(pověz, cérečko, máš-i „ňa ráda).“
(Václavek, 1894, s. 86)*

3.7 Čas Adventu a Vánoce – ZIMA – seznam aktivit

Seznam aktivit podle ročníku	
1. ročník	▪ Co to zvoní?
2. ročník	▪ Jablíčková hra
3. ročník	▪ Na fukača
4. ročník	▪ Nastraž uši na koledu
5. ročník	▪ Na zvon

3.7.1 1. ročník

32. Co to zvoní?

Typ činnosti: hra s rytmem, sluchová hra

Časová náročnost: 10–15 min.

Pomůcky: zvoneček

Popis: Na začátek pedagog žákům řekne hádanku:

*„Mosazné zvíře v kamenném chlívě,
když si zařehce, slyšet je na čtyři míle.“*

(Bartoš, 2005, s. 144)

Nyní se všichni pokusí pantomimou ukázat, o co se jedná. Pokud příliš tápají, je možné tajně zazvonit, nebo zaklepat na připravený zvoneček. Po uhádnutí pedagog žáky rozdělí na dvě skupiny. Jedna představuje mohutné zvony, druhá zvony drobné. Každá skupina si vymyslí pohyb, který jejich zvony charakterizuje. Po demonstraci přijde na řadu vymyšlení vlastního rytmického cvičení. Kupříkladu pro velký zvon „Bim bam bim“, pro malý „Cinky linky“. Nyní si skupiny pokusí sladit své pohyby s vymyšleným rytmickým cvičením. Po nácviku se obě skupiny předvedou zvlášť a na závěr si zkusí, jak zní malé i velké zvony dohromady (Šottnerová, 2004b, s. 34).

3.7.2 2. ročník

33. Jablíčková hra

Typ činnosti: taneční hra

Časová náročnost: 15–20 min.

Pomůcky: měkký míček pro každou dvojici, nástroje Orffova instrumentáře – ozvučná dřívka, bubínky, činelky, ...

Popis: Pedagog žáky naučí píseň:

2. Už je zima mráz, slyším divný hlas,
ptáčky v půlnoci zpívají, pastýřové vytrubují,
co to nového, neslýchaného.

3. V oblacích anděl krásný sa vznášá,
líbým hlasem prozpěvuje, lidem radost vyjevuje,
narodil sa nám, Ježíš, Bůh a Pán.

4. Leží v Betlémě, v chlévě na seně,
nemá žádný peřinečky ani chatnej plenečky,
v bídě zroděný na ten svět bídný.

5. Tož, vy děvčátka, aj pacholátka,
malé, hrubé - se zjedzte, dárečky mu donesete,
Jemu ich dajte - každý co máte.

(Tvarůžek, 2003, s. 46)

Poté je rozdělí do dvojic, nezáleží na pohlaví. Každé dvojici rozdá měkký míček (nebo i jablko, záleží na uvážení). Tento míček si dají mezi svá čela, chytanou se za ruce a rozhodnou se, kterým půjdou směrem. Pohybují se vždy čtyřmi kroky v jednom taktu. Nyní žáci vytvoří 2 skupiny. Jedna skupina se pohybuje po místnosti způsobem popsaným výše. Druhá skupina se stane muzikanty a zpěváky v jednom. Pedagog rozdá nástroje Orffova instrumentáře, např. ozvučná dřívka, bubínky – podle možností. První skupina se pohybuje s míčkem, druhá skupina zpívá a sleduje skupinu první. Druhá skupina také zahraje vždy 1. dobu v taktu. Jestliže někomu míček spadne, druhá skupina rychle upozorní hrou na ozvučná dřívka, činelky a podobně. Tímto dvojice vypadne a připojí se ke zpívajícím. Takto se pokračuje, dokud nezbyde pouze jedna dvojice (Kulhánková, 2013, s. 54).

3.7.3 3. ročník

34. Na fukača

Typ činnosti: dechové cvičení

Časová náročnosť: 10–15 min.

Pomůcky: měkký bílý papír formátu A4, špejle, lepicí páska, provázek

Popis: Žáky pedagog rozdělí do skupin přibližně o sedmi členech. Do skupin obdrží po jedné špejli a po papíru o formátu A4. Papír přilepí lepicí páskou na špejli tak, že vypadá jako

vlajka (viz postup příloha č. 2). Po přilepení připevní na konec vlajky provázek. Všichni si následně sesednou do malého kroužku kromě jednoho žáka, který se postaví vně. Ten uchopí provázek a vlajka visí „hlavou dolů“. Následně se předkloní přes ostatní a doprostřed spustí provázek tak, aby byl v úrovni úst ostatních sedících. Ti začnou foukat a začnou si vlajku posílat mezi sebou. Koho se vlajka dotkne, obdrží „trestný bod“, nebo je vyřazen z kruhu. Vyhrává ten, kdo obdrží nejméně trestných bodů, nebo zůstane v kroužku (Vranecký, 1963, s. 105).

3.7.4 4. ročník

35. Nastraž uši na koledu

Typ činnosti: hra sluchová

Časová náročnost: 15–20 min.

Pomůcky: noty pro každou dvojici, křída (případně samolepky s hvězdami)

Popis: Chceme zvěstovat zprávy do Betléma, že se narodil Ježíš. Pedagog s žáky zopakuje píseň Pásli ovce Valaši. Pokud ji žáci neumí, naučí ji:

2. Anděl sa jim ukázal,
do Betléma jim kázal. Hajdom, ...	3. Aj, tam běžte, pospěšte,
Ježíška tam najdete. Hajdom, ...
4. On tam leží v jesličkách,
ovinutý v plenčičkách. Hajdom, ...	5. Maria ho kolébá,
svatý Josef mu zpívá. Hajdom, ...

(Šottnerová, 2004b, s. 103)

Následně všem rozdá noty písně. Slova písně včetně not má napsané na tabuli. Poté rozdělí společně s žáky píseň na části. Dělá svislé čáry po dvou taktech za slovy: *valaši*, *salaši*, *tydli dom* (poprvé), *tydli dom* (podruhé). Píseň se zazpívá. U totožné části *tydli dom* pedagog zvedá jeden prst pro 5. a 6. takt, dva prsty pro 7. a 8. takt. Píseň se odzpívá znovu, nyní na slabiku „ná“. Pedagog přechází ke zpívání písně po dvou taktech. Zazpívá vždy 2 takty z písně

(již procvičené) a žáci poznávají, o které se jedná. Žáci pro kontrolu ukáží prstem na vytištěných notách dané takty a zároveň zaspívají to samé. Po nácviku přecházíme ke hře. Žáci se rozdělí do dvou skupin. Jedna skupina se rozmístí na jedné polovině třídy, druhá skupina na druhé. Všichni provedou dřep. Dvěma vybraným zástupcům z každé skupiny pedagog tlumeně zaspívá 2 takty z písně. Tito vybraní se přesunou k libovolným členům své skupiny a zaspívají jim to, co slyšeli. Vymění si místa. Ti, kterým byla pošeptána část písně, přechází k dalším. Takto se pokračuje, dokud píseň neobejde všechny členy skupiny. Poslední dva zaspívají úsek a pedagog zkontroluje, zda se jedná o ten samý, který tiše zaspíval. Pokud ano, skupiny obdrží hvězdu (samolepka, nebo kresba na tabuli). Kdo dříve nasbírá 4 hvězdy, ten se stane rychlejším doručovatelem poselství. Těžší varianta je taková, že pedagog zpívá pouze melodii písně (opět 2 takty) na slabiku „ná“ (Šottnerová, 2004b, s. 37).

3.7.5 5. ročník

36. Na zvon

Typ činnosti: hudebně pohybová hra

Časová náročnost: 10–15 min.

Pomůcky: žádné

Popis: Pedagog žáky naučí píseň:

♩ = 93

Při Bet-lé-mě na sa-ľa-šu tam sa ov-ce dob-ře pa-sú,
po-žeň-me tam, brat-ro-vé, na o-stru-ží ze-le-né!

2. Tam sa budú dobre pásti,
môžeme si oheň klásti,
môžeme sa ohřáti,
kašu sobě vařiti.

3. Ty, Petříčku, oheň skládaj
a na ovce pozor dávaj!
Zavoláme Maryšku,
nech napeče koláčků.

(Polášek, Kubeša, 1944, s. 116)

Všechny pak rozdělí tak, aby vznikly skupiny ideálně po sedmi. Po rozdělení si žáci ve skupině stoupnou do čelem do kruhu, co nejtěsněji k sobě. Jeden z nich se postaví doprostřed kruhu do stoje spojného a stane se tak „srdcem zvonu“. Důležité je, aby měl ruce připážené těsně k tělu a byl co nejvíce pevný. Ostatní mají ruce předpažené a začnou zpívat píseň. V rytmu si začnou toto srdce podávat mezi sebou, vždy na 1. dobu v taktu. Pokud je srdce vymrštěno větší silou a někdo vykročí do kruhu, nebo naopak z kruhu, stává se dalším srdcem. Hra se opakuje (Vranecký, 1963, s. 104-105).

3.8 Námluvy, Svatba – ZIMA – seznam aktivit

Seznam aktivit podle ročníku	
1. ročník	▪ Ježečku, ježečku, ježečku, ježku
2. ročník	▪ Komáři se ženili
3. ročník	▪ Bystřický
4. ročník	▪ V tom vsetínském zámku
5. ročník	▪ Černá vlnka

3.8.1 1. ročník

37. Ježečku, ježečku, ježečku, ježku

Typ činnosti: hudebně pohybová hra

Časová náročnost: 60–70 min.

Pomůcky: žádné, v případě nutnosti a uvážení žíněnky

Popis: Pedagog žáky naučí píseň:

F C

Je - že - čku, je - že - čku, je - že - čku, jež - ku,

F

pře - val sa, pře - kul sa, ne - bo řa ples - knu.

2. Kača má peníze, na hůře v truhle,
já za ňú vylezu, tá moja bude.

(Andrlová, 2004, s. 98)

Všechny rozdělí do dvojic. Jeden z dvojice si sedne do takřka tureckého sedu, ale s tím rozdílem, že se chodidly opře o sebe a kolena se snaží dostat co nejvíce k zemi. Zpočátku, než se žák naučí tento sed pořádně a následně i další pohyb, je vhodné si držet chodidla rukama spojená. Druhý z dvojice stojí nad prvním a pomáhá mu dostat se do překulení a zpět. Po nacvičení se dvojice vystřídají. Po nácviku je již každá žák sám za sebe a představuje ježka. Ježek se pak s písni překuluje následovně:

1. takt: levým bérce se položí na zem.

2. takt: sbalí se takřka do klubíčka a překulí se od levého ramene k pravému, dále k pravému bérce a zpět do sedu.

Takty se opakují do konce písni (Andrlová, 2004, s. 98).

3.8.2 2. ročník

38. Komáři se ženili

Typ činnosti: taneční hra

Časová náročnost: 60–70 min.

Pomůcky: žádné

Popis: Pedagog žáky naučí píseň:

Ko-má-ři se že-ni-li, bzum, bzum, že-ni-li, ne-mě-li. Ko - má -
kap-ky ví-na ne-mě-li, bzum, bzum

ři se že - ni - li, že - ni - li, kap - ky ví - na ne - mě - li.

2. Přiletěl k nim slavíček,
bzum, bzum, slavíček,
přines vína žejdlíček,
bzum, bzum, žejdlíček.

4. Komár leží v komoře,
bzum, bzum, v komoře,
muška pláče na dvoře,
bzum, bzum, na dvoře.

6. Těžké jeho ožití,
bzum, bzum, ožití,
když je na smrt zabitý,
bzum, bzum, zabitý.

3. Komáři se opili,
bzum, bzum, opili,
až komára zabili,
bzum, bzum, zabili.

5. Neplač muško, co ti je,
bzum, bzum, co ti je,
vždyť ti komár ožije,
bzum, bzum, ožije.

7. Sádlo z něho vybrali,
bzum, bzum, vybrali,
za pět zlatých prodali,
bzum, bzum, prodali.

(Pospíšilová, 2014, s. 38)

Nyní se žáci postaví do dvojic, stojí ve třech zástupech.

1. – 2. takt: čtyři kroky směrem vpřed.

3. – 4. takt: každá dvojice se otočí čelem k sobě, dvakrát provede dupnutí, třikrát tleskne s partnerem rukama v pořadí: pravá, levá, pravá.

5. – 6. takt: čtyři kroky směrem vzad.

7. – 8. takt = 3. – 4. takt.

9. – 12. takt: zatočí se ve dvojici za lokty směrem doleva.

13. takt: dvakrát dupnutí.

14. – 15. takt: třikrát tleskne s partnerem rukama v pořadí: pravá, levá, pravá.

Na poslední pomlku v písni + další dvě doby zvolají „*bzum, bzum, bzum*“ a pokračují slokou další (Pospíšilová, 2014, s. 38).

3.8.3 3. ročník

39. Bystřický

Typ činnosti: tanec

Časová náročnost: 70–150 min.

Pomůcky: žádné

Popis: Pedagog žáky naučí píseň:

Až do Ji-čí-na, až do Ji-čí-na ve-de úz-ká
pě-ší-na, i-de po ní mo-je mi-lá, má pa-
nen-ka roz-to-mi-lá, mys-li-ve-ček
za-stro-mem, u-dě-lal bum.

(Krapková et al. 1999, s. 14)

Dvojice se postaví do kruhu a chytanou se do polootevřeného držení. Paže mají spojené, lehce protažené a ve směru tance.

1. – 4. takt: provedou čtyři přísunné kroky stranou vpřed, dívka vykročí pravou, chlapec levou.

5. – 7. takt: šest kvapíkových kroků vpřed, dívka opět pravou, chlapec levou.

8. takt: chlapec i dívka udělá krok vpřed a přísun.

9. – 12. takt: na 1. dobu tlesknou a zatočí se dokola osmi kroky. Zavěsí se přitom za pravé lokty.

13. takt – 16. takt: to samé jako v 9. – 12. taktu, avšak opačně.

17. takt: chlapec udělá jeden krok pravou dopředu a jeden dozadu, dívka totéž. Levá noha zůstává na místě.

18. takt: tři kroky na místě v pořadí pravá, levá, pravá.

19. takt: jeden krok levou dopředu, jeden krok dozadu, dívka totéž. Tentokrát pravá noha zůstává na místě.

20. takt: na slovo „bum“ přiskočí levou nohou do stoje spojného (Krapková et al. 1999, s. 14).

3.8.4 4. ročník

40. V tom vsetínském zámku

Typ činnosti: tanec

Časová náročnost: 60–120 min.

Pomůcky: žádné

Popis: Pedagog žáky naučí píseň:

V tom vse - tín-ském zám - ku, hra - jú na cim - bál - ku, všech-ny pan-ny po-ska-ku - jú,
pod'-me my tam Jan - ku, všech-ny pan-ny po-ska-ku - jú, pod'-me my tam Jan - ku.

2. Nepudeli Janek, pude Florijánek,
a ten bude poskakovat, jako tatrmánek,
a ten bude poskakovat, jako tatrmánek.

3. Muzikanti hrajte, nic sa nestarejte,
máme míšek od jableček, ten vy dostanete,
máme míšek od jableček, ten vy dostanete.

4. Muzikanti hráli, nic sa nestarali,
kerá není učesaná, tož ju nesce žádný,
kerá není učesaná, tož ju nesce žádný.

5. Muzikanti friško, neděláte těžko,
od neděle do neděle, pijete pivečko,
od neděle do neděle, pijete pivečko.

(Andrlová, 2004, s. 60)

Všichni se rozdělí do smíšených dvojic a rozmístí se do prostoru. Držení je ve dvojici zavřené, polkové. Tanec tančíme jako poskočnou polku. Poskočná polka vypadá tak, že začínáme nadskočením o dobu dřív, než začneme zpívat. Vyslovíme tedy „a“ a zdvihneme nohu (Andrlová, 2004, s. 60).

3.8.5 5. ročník

41. Černá vlnka

Typ činnosti: figurální tanec

Časová náročnost: 90–180 min.

Pomůcky: žádné

Popis: Pedagog žáky naučí píseň:

$\text{♩} = 96$
mp
1. Čer - ná vln - ka na bí - lém ba - rán - ku, čér - ná vln - ka na bí - lém ba -
f
rán - ku, aj, ka - dy sa tú - láš, aj, ka - dy sa tú - láš, čér - no - jo - ký Jan - ku?

2. Já sa túlám na dalekú cestu,
idu sobě hľedať, idu sobě hľedať
bohatú nevestu.

3. Ľudia pravjajú, že mně ju nedajú.
Aj, dajú, aj, dajú, aj ešte pridajú.
na mú víeru dajú!

(Kašpar, 2006. s. 89)

Žáci stojí ve smíšených dvojicích po kruhu, čelem proti sobě. Chlapec je zády ke středu. Oba se chytí pravou rukou a levou mají v bok.

1. – 3. takt: provedou tři přísunné kroky, jde se podle chlapce. Chlapec vykročí levou, dívka pravou.

4. takt: zatančí čtvrtý přísunný krok a došlápnu na celá chodidla. Ruce se pohybují vpřed a vzad v rytmu přísunného kroku.

8. takt: stejný pohyb jako v 1. – 4. taktu, avšak začínají na opačnou nohu. Dvojice se může přechytnout na začátku 5. taktu a držet se za levé ruce, nebo zůstat stejně.

9. takt: třikrát zadupou na místě v pořadí pravá, levá, pravá. Chlapec tento pohyb provede odrazem z levé nohy a nadskočí, ruce má v bok.

chlapec:

10. takt: skočí do dřepu a dotkne se oběma rukama země.

11. takt: vyskočí z dřepu na levé noze a provede půlobrat. Přitom je pravá noha pokrčená vysoko přednožmo a pod touto nohou tleskne.

12. takt: nyní stojí zády k dívce. Provede samý pohyb jako v 11. taktu, avšak na druhou nohu.
dívka:

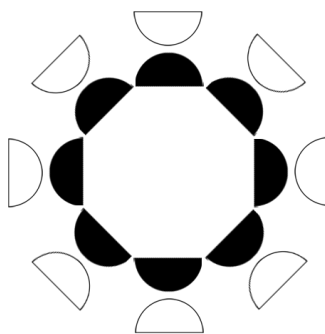
10. takt: dva kroky s čtvrtobratem směrem doprava.

11. takt: dva kroky s čtvrtobratem směrem doleva.

12. takt: čtyři kroky s otočením o 360°.

společně:

13. – 15. takt: zavěsí se za pravé lokty a běhovými krůčky se zatočí o 360°. Po repetici se zavěsí za lokty levé (Kašpar, 2006, s. 88-89).

Obr. 9.: Prostorové řešení tance, autor

3.9 Masopust, sv. Dorota – ZIMA – seznam aktivit

Seznam aktivit podle ročníku	
1. ročník	▪ Na šimla
2. ročník	▪ Na botku
3. ročník	▪ Masopustní průvod
4. ročník	▪ Hra o svaté Dorotě
5. ročník	▪ Na konopě

3.9.1 1. ročník

42. Na šimla

Typ činnosti: hudebně pohybová hra

Časová náročnost: 15–20 min.

Pomůcky: prostěradlo pro každou dvojici

Popis: Žáky pedagog naučí píseň:

2. Tutěj nám nedali, tutěj nám dajú,
komára zabili, slaniny majú.

(Tomeš, 1972, s. 43)

Poté všechny rozdělí do dvojic. Zahrají si na průvod, který bude trochu netradiční – plný šimlů. První z dvojice provede stoj spatný. Druhý se předkloní a chytne prvního kolem pasu. Nyní pedagog přehodí přes všechny dvojice prostěradlo (může být i šátek, staré záclony, ...). Začne se zpívat píseň a šimlové se pohybují po prostoru. Píseň se zpívá ve velmi pomalém tempu. Pedagog však vysvětlí, že se píseň bude po každé repetici zrychlovat. Přejdeme tedy přes velmi pomalá tempa, až po velmi rychlá – dokud to půjde. Žáci se pak ve dvojici vystřídají a zjišťují, kdo to má těžší. Šimlové také mohou přeskakovat přes nízké překážky. Vždy, když pedagog tleskne, tak dvojice skočí (Šottnerová, 2005, s. 82).

3.9.2 2. ročník

43. Na botku

Typ činnosti: hudebně pohybová hra

Časová náročnost: 5–10 min.

Pomůcky: šátek

Popis: Pedagog žáky naučí říkadlo:

*„Nosím, nosím botku pro paní Dorotku,
komu já jí naložím, tomu záda namodřím“*

(Bartoš, 2005, s. 160)

Všichni si pak postaví do kruhu, čelem do středu. Dají si ruce za záda a překříží je. Pedagog zvolí jednoho žáka, kterému vloží do rukou šátek pevně stočený a svázaný jakožto „peška“. Ten začne odříkávat říkadlo a ostatní zavřou oči. Jakmile řekne poslední slovo, vloží

libovolnému žákovi do rukou „peška“ a vykřikne: „Čerte, řež!“. Snaží se oběhnout kruh tak, aby ho žák se šátkem nechytil. Pokusí se dostat na místo, které se uvolnilo. Pokud jej žák běžící za ním dostihne, začne ho plácát po bocích. Ten, který před peškem utíká, si počítá, kolik dostal plácnutí. Žák se šátkem zůstane honičem, i když se mu podaří plácnout utíkajícího a opět obchází kruh s říkankou. Vystřídá jej však někdo další, pokud si honič řekne a cítí se unaven. Kdo dostane nejméně plácnutí peškem, stává se vítězem (Kulhánková, 2013, s. 76).

3.9.3 3. ročník

44. Masopustní průvod

Typ činnosti: taneční hra

Časová náročnost: 25–30 min.

Pomůcky: 3 druhy potravin (například jablko, jeden druh pečiva, paprika)

Popis: Žáci čeká masopustní průvod, kdy si mohou donést jakékoliv masky (případně i vyrobit). Následně pedagog žáky naučí píseň:

$\text{♩} = 132$
mf

Fa - šan - ky, fa - šan - ky, aj pod o - bu - šky,

mf

my vše - cko be - re - me, aj pla - né hru - šky.

2. Tute nám nedali, tute nám dajú,
 zabili komára, slaniny majú.

(Polášek, Kubeša, 1941, s. 46)

Poté zvolí 3 dvojice, které představují hospodáře. Tyto dvojice se rozmístí různě po třídě a vezmou si k sobě (ve dvojici) jeden druh potraviny. Zbytek žáků tvoří masopustní průvod. Žáci v průvodu taktéž vytvoří dvojice a chytí se za jednu ruku. Vykračují volným krokem k prvnímu hospodářství = první dvojici hospodářů. Těsně před dvojicí začnou zpívat a tančit:

1. takt: 6 dupnutí na každou dobu, začínají pravou nohou a střídají pravou s levou.
2. takt: ukloní se před hospodáři.

3. takt: dvojice hospodářů stojí čelem k ostatním a drží se za jednu ruku. Následně chytanou za ruce dvojici, která stojí jim nejbližší a zatočí se s ní dokola. Ostatní v průvodu se zatočí se svým partnerem závěsem za pravé lokty.

4. takt: všichni se pustí a vzájemně se ukloní s hospodáři. Ti je obdarují potravinou.

Průvod obejde všechny vybrané hospodáře. Počet hospodářů závisí na počtu žáků ve třídě (Pospíšilová, 2014, s. 11).

3.9.4 4. ročník

45. Hra o svaté Dorotě

Typ činnosti: dramatická hra

Časová náročnost: 90–150 min.

Pomůcky: žádné

Popis: Pedagog žákům vypráví a recituje legendu o svaté Dorotě (viz příloha č. 3). Následně žákům pomocí rozhovoru osvětlí neznámé pojmy, a především děj legendy. Poté žákům rozdělí role: Dorota, Teofil, král, kat a čerti (na třídu 30 žáků vychází ideálně 5 čertů). Přejde se k nacvičování říkadel pro Dorotu, Teofila, kata, krále a čerty. Po nácvičení říkadel přichází nácvičení rytmického doprovodu.

Král mluví: ostatní tlumeně tleskají (dvě tlesknutí/1 verš).

Teofil mluví: ostatní pochodují po třídě.

Dorota mluví: ostatní jemně poklepávají prsty o cokoli ve třídě, nebo mají ozvučná dřívka.

Kat: ostatní hrají na bubínky (3 úder/1 verš), popřípadě využijí výrazného dupání (Tomeš, 1972, s. 20-21). Nyní přichází na řadu čerti. Ostatní, kteří měli na starost rytmický doprovod hlavních postav, se seskupí kolem čertů do čtveřic, přičemž jsou do kruhu čelem a vytvoří tak čtverec. Čerti si dřepnou tak, že jsou opřeni o své dlaně. Žáci ve čtveřici vzpaží ruce a dotýkají se prsty = zavřená krabice. Jakmile žáci vzpaží = otevřená krabice, čert vyskočí. Může zabručet, „udělat rohy“ a podobně. V říkadle se pohybují následovně:

1. verš: čert vyskočí čtyřikrát.

2. verš: čert vyskočí čtyřikrát.

3. – 4. verš: čtveřice okolo čerta pochoduje a dotýká se jeho rohů.

5. verš: čtveřice jej láká k sobě.

6. verš: čert stále dřepí, na poslední slovo vyskočí a chytí někoho ze čtveřice. Koho chytne, stane se dalším čertem (Kulhánková, 2013, s. 95). Po nácvičení všech částí se celá hra zahraje.

3.9.5 5. ročník

46. Na konopě

Typ činnosti: tanec

Časová náročnost: 45–90 min.

Pomůcky: maska medvěda, dále jakékoliv další masky; bubínek

Popis: V období končin se chodávalo po chalupách s medvědem. V každé takové chalupě pak medvěd tančil s hospodyní, aby konopě narostly vysoké. Žáky pedagog nejprve naučí píseň:

To-to bu-de na ko-no-pě, to-to bu-de na len

to-to bu-de na ci-bu-lu, to-to bu-de na - křen

(Tomeš, 1972, s. 43)

Pedagog poté vybere 4 dívky, které se stanou hospodyněmi v chalupě. Postaví se kdekoliv ve třídě tak, aby byly, co nejdále od sebe. Následně pedagog vybere žáka, který si zahraje na medvěda a dále zvolí jeho „vodiče“. Ostatní se postaví za tyto dva. Mohou se seřadit do zástupu, nebo se jen libovolně rozmístit po prostoru. Medvěd s vodičem se pak pomalu sunou k první hospodyni do chalupy. Ostatní se za nimi točí, poskakují a snaží se předvést veselí. Pedagog pochod rytmicky doprovází bubínkem. V každé chalupě se odehrává stejný tanec, má však 2 možné varianty:

1. varianta: Medvěd s vodičem vejdou k hospodyni a ostatní se postaví čelem do kruhu, přičemž medvěd a hospodyně stojí vevnitř. Vodič se vždy zařadí k ostatním, pokud se tančí. Žáci začnou zpívat píseň. Medvěd a hospodyně jsou k sobě postaveni pravým bokem, medvěd drží hospodyně kolem pasu a hospodyně medvěda za obě ramena.

1. – 2. takt: dvojice se otáčí vpravo, na každou dobu jeden krok.

3. takt: dvojice se k sobě otočí levým bokem se stejným držením a provede 2 kroky.

4. takt: 2 kroky.

5. – 6. takt = 1. – 2. takt

7. – 8. takt = 3. – 4. takt

Průvod se pak přesune k další hospodyni a tanec se opakuje.

2. varianta: Tanec je totožný pouze s tím rozdílem, že netančí pouze medvěd s hospodyní, ale i ostatní tvořící kruh. V tomto případě však žáky před začátkem průvodu pedagog rozdělí do dvojic (ideálně chlapec s dívkou, není to však podmínkou) (Jelínková, 1991, s. 104).

Vysvětlivky

- grafický znak pro dívku

- grafický znak pro chlapce

- grafický znak pro obě možné volby = dívku i chlapce

Závěr

Diplomová práce se zabývá využitím regionálních folklorních prvků Valašska v rámci výuky hudební výchovy na 1. stupni základní školy. Cílem teoretické části v první kapitole bylo vymezit oblast Valašska a následně popsat vybrané lidové tradice v rámci roku od jara do zimy. Obecná charakteristika obyčejů byla doplněna o typické znaky spjaté s životem na Valašsku.

Cílem druhé kapitoly bylo vymezení předmětu hudební výchova a charakteristika tohoto vzdělávacího oboru v kurikulárním dokumentu RVP ZV. Dále popis vybraných činností z učiva hudební výchovy, konkrétně z obsahů vokálních, instrumentálních a hudebně pohybových činností vyjmenovaných v RVP ZV. Charakterizovat je bylo důležité, protože se objevovaly v praktické části diplomové práce.

Cílem praktické části práce bylo nabídnout náměty z Valašska využitelné v hodinách hudební výchovy ve shodě s lidovými tradicemi uvedenými v části teoretické. Náměty korespondovaly s učivem hudební výchovy, pojímaly vždy část vokálních, instrumentálních, nebo hudebně pohybových činností uvedených v RVP ZV. Ty se prolínaly i s dalšími vzdělávacími oblastmi, mezi které patří Člověk a jeho svět, Jazyk a jazyková komunikace, a také doplňující vzdělávací obory, jmenovitě Dramatická výchova a Taneční a pohybová výchova. Jednotlivé náměty byly rozděleny podle lidových tradic do odpovídajícího ročního období a podle náročnosti do 1. – 5. ročníku. Vždy bylo nejprve charakterizováno, o jaký typ činnosti se jedná, jaká je předpokládaná časová náročnost, které pomůcky jsou potřeba a poté následoval již samotný popis aktivit. Náměty byly zaměřeny na autentické činnosti dětí zaznamenané různými sběrateli lidové slovesnosti, taneční hry a jednoduché lidové tance. Doplněny byly o autorskou tvorbu různých tvůrců, která nabídla hudebně pohybové hry, hry s rytmem, sluchové hry, dechové cvičení a dramatickou hru. K některým složitějším námětům byly přidány schématické obrázky, které demonstrovaly výchozí pozice žáků v prostoru. Všechny činnosti byly vybrány a upraveny s úmyslem jasného a výstižného vysvětlení pro učitele na 1. stupni základní školy. Měly také nabídnout co nejširší záběr činností s ohledem na jedinečnost žáka i učitele, aby si každý mohl přijít na své. Práce obsahuje činnosti jak kratšího trvání, tak časově náročnější. Vzhledem k množství námětů a jejich časové náročnosti při zpracování nebylo možné ověřit činnosti v praxi.

Folklor by měl být rozhodně přiblížen co nejatraktivnější formou, proto jsem se pokusila při svém hledání vybrat to nejzajímavější. Díky tomu mi pod rukama prošla spousta podnětných knih staršího i novějšího vydání. Načerpané vědomosti a dovednosti hodlám využít ve svém budoucím povolání učitele na 1. stupni základní školy.

Seznam literatury a pramenů

ANDRLOVÁ, Dana. *Jede Kudrna okolo Brna: rukověť rytmické, pohybové a taneční výchovy dětí s lidovou písničkou*. 1. vydání. Brno: Paido, 2004. ISBN 80-7315-068-9.

BARTOŠ, František. *Lid a národ. Svazek první*. 1. vydání. Velké Meziříčí: J. F. Šašek, 1883.

BARTOŠ, František. *Naše děti: jejich život v rodině, mezi sebou a v obci, jejich poesii, zábavy, hry i práce společné*. 5. vydání. Zlín: Krajská knihovna Františka Bartoše ve spolupráci s Muzeem jihovýchodní Moravy ve Zlíně, 2005. ISBN 80-86886-06-9.

BESTAJOVSKÝ, Martin. *Velká kniha lidových obyčejů a nápadů pro šikovné ruce*. 2. vydání. Brno: Computer Press, 2010. ISBN 978-80-251-1974-7.

GREGOROVÁ, Vlasta. – ŠVEJDOVÁ, Hana. – ULRYCHOVÁ, Irina. *Hrajeme si s pohádkami: dramatická výchova v mateřské škole a na 1. stupni základní školy*. 1. vydání. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-355-2

JELÍNKOVÁ, Zdena. *Dětské taneční hry z Valašska*. 1. vydání. Gottwaldov: Okresní kulturní středisko, 1985.

JELÍNKOVÁ, Zdena. *Lidové tance ze Vsacka: I. díl*. 1. vydání. Valašská Polanka, Lužná, Neratov. Vsetín: Okresní kulturní středisko, 1991.

JEŘÁBKOVÁ, Jarmila. – LAZAROVÁ, Jasna. – RUMML, Jiří. *Od jara do zimy: 20 dětských tanečních her*. 2. vydání. Praha: Rotag, 2002. ISBN 80-901182-9-1.

JURKOVIČ, Pavel. *Od výkřiku k písničce*. 1. vydání. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-7367-750-3.

KAŠPAR, Zdeněk. *Zahraj ně, hudečku: valašské tance z rukopisných sběrů Zdeňka Kašpara*. 1. vydání. Vsetín: Občanské sdružení "Jasénka", 2006. ISBN 80-239-7264-2.

KRAPKOVÁ, Hana. – ŠOPKOVÁ, Jana. *Lidové tance: vybrané lidové tance pro základní a střední školy*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999. ISBN 80-244-0053-7.

KULHÁNKOVÁ, Eva. *Hudebně pohybová výchova: metodická příručka pro hudební výchovu ve škole*. 1. vydání. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-437-0.

KULHÁNKOVÁ, Eva. *Taneční hry s písničkami*. 2. vydání. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0408-4.

KUTĚJOVÁ, Anna. *Vzpomínky z Jasenné*. 1. vydání. Jasenná: Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, 2016. ISBN 978-80-87210-54-3.

LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. *Lidové zvyky*. 1. vydání. Praha: Lidové noviny, 2004. ISBN 80-7106-525-0.

MARKOVÁ, Zdenka. *Hry a nápady pro školáčky: jaro*. 1. vydání. Praha: Grada, 2003. ISBN 80-247-0601-6.

ORSZÁG-VRANECKÝ, Joža. *A měl sem já piščalenku: o hudebních nástrojích, dětských hříčkách a hrách na Moravském Valašsku*. 1. vydání. Ostrava: Krajské nakladatelství, 1963.

PECK, Eduard. *Valašské národní písně a říkadla s nápěvy do textu vřaděnými*. 1. vydání. Vizovice: Město Vizovice ve spolupráci s Muzeem jihovýchodní Moravy ve Zlíně, 2008. ISBN 978-80-87130-03-2.

PETRÁKOVÁ, Blanka. *Svatba na luhačovickém Zálesí*. 1. vydání. Luhačovice: Malé Zálesí, 2007. ISBN 80-239-6049-0.

PLICKA, Karel. – VOLF, František. *Český rok v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách. Jaro*. 1. vydání. Praha: Mladá fronta, 2010. ISBN 978-80-204-2209-5.

PLICKA, Karel. – VOLF, František. *Český rok v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách. Léto*. 3. vydání. Praha: Mladá fronta, 2011a. ISBN 978-80-204-2254-5.

PLICKA, Karel. – VOLF, František. *Český rok v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách. Podzim*. 3. vydání. Praha: Mladá fronta, 2011b. ISBN 978-80-204-2283-5.

PLICKA, Karel. – VOLF, František. *Český rok v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách. Zima*. 1. vydání. Praha: Mladá fronta, 2010. ISBN 978-80-204-2284-2.

POLÁŠEK, Jan Nepomuk. – KUBEŠA, Arnošt. *Valaské písničky: III. díl*. 1. vydání. Milotice nad Bečvou: Knihovna Milotického Hospodáře číslo 69, 1941.

POLÁŠEK, Jan Nepomuk. – KUBEŠA, Arnošt. *Valaské písničky: IV. díl*. 1. vydání. Milotice nad Bečvou: Knihovna Milotického hospodáře, 1944.

POSPÍŠILOVÁ, Lenka. *Český rok v lidových písních a říkadlech*. 1. vydání. Praha: Hrajeto, 2014. ISMN 979-0-9004026-3-9.

SUŠILOVÁ, Libuše. *Klobucký rok: starobylé zvyky a obyčeje celého roku ve Valašských Kloboukách*. 1. vydání. Valašské Klobouky: Muzejní společnost ve Valašských Kloboukách, 2010. ISBN 978-80-254-8527-9.

ŠIMANOVSKÝ, Zdeněk. – TICHÁ, Alena. *Lidové písničky a hry s nimi*. 1. vydání. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-323-4.

ŠOTTNEROVÁ, Dagmar. *Lidové tradice: původ lidových tradic, zvyky, pověry, pranostiky, říkadla a hry*. 1. vydání. Olomouc: Rubico, 2008. ISBN 978-80-7346-096-9.

ŠOTTNEROVÁ, Dagmar. *Velikonoce: původ, zvyky, hry, pohádky, návody a náměty*. 2. vydání. Olomouc: Rubico, 2004a. ISBN 80-7346-018-1.

ŠOTTNEROVÁ, Dagmar. *Vánoce: původ, zvyky, koledy, hry a náměty*. 2. vydání. Olomouc: Rubico, 2004b. ISBN 80-7346-041-6.

ŠOTTNEROVÁ, Dagmar. *Zima: zvyky, obyčeje, náměty, návody, pohádky, příběhy a hry*. 1. vydání. Olomouc: Rubico, 2005. ISBN 80-7346-059-9.

ŠULEŘ, Oldřich. *Je to chůze po kotárech!* 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 1989. ISBN 80-7021-009-5.

TÁBORSKÝ, František. *Rusava: život valašské dědiny*. 2. vydání. Vizovice: Nakladatelství Lípa, 1993.

TICHÁ, Jana. *Zima na Rožnovsku: výroční zvyky a slavnosti*. 1. vydání. Rožnov pod Radhoštěm: Rožnovské malé tisky, 2013. ISBN 978-80-904851-9-8.

TOMEŠ, Josef. *Masopustní, jarní a letní obyčeje na moravském Valašsku*. 1. vydání. Strážnice: Ústav lidového umění, 1972.

TVARŮŽEK, Josef. *Při Betlémě na salaši: staré vánoční písně a koledy Rožnovské*. 1. vydání. Rožnov pod Radhoštěm: Město Rožnov pod Radhoštěm, 2003. ISBN 80-239-1504-5.

VÁCLAVEK, Matouš. *Moravské Valašsko: lidopisné obrazy příspěvkem ke kulturním dějinám českým*. 1. vydání. Vsetín: Matouš Václavek, 1894.

Valašsko: Vsetínsko, Valašskomeziříčsko a Kelečsko, Rožnovsko, Horní Vsacko, Hornolidečsko. 1. vydání. Vsetín: Okresní úřad Vsetín, referát regionálního vývoje, 1998.

VENCÁLEK, Jaroslav a kolektiv. *Valašsko: geografie místního regionu pro základní školy*. 1. vydání. Vsetín: Školský úřad Kroměříž, Školský úřad Vsetín, Školský úřad Zlín, 1993.

VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. 1. vydání. Brno: MOBA, 2015. ISBN 978-80-243-6761-3.

VYKOUKAL, František Vladimír. *Rok ve starodávných slavnostech našeho lidu*. 2. vydání. Sušice: Nina Iris, 2016. ISBN 978-80-904251-1-8.

Elektronické zdroje

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (aktualizovaný text – s účinností od 1. září 2017). Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [online]. Praha: QCM, 2013 [cit. 2018-01-20]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-zakladni-vzdelavani>.

Seznam použitých zkratek

RVP ZV

ZŠ

et al.

tzv.

Sv.

min.

např.

Anotace

Jméno a příjmení:	Anna Bátlová
Katedra:	Katedra hudební výchovy
Vedoucí práce:	Mgr. Jaromír Synek, Ph.D.
Rok obhajoby:	2018

Název práce:	Využití regionálních folklorních prvků Valašska v hudební výchově na 1. stupni ZŠ
Název v angličtině:	The use of regional folklore elements of Wallachia in music education at elementary school
Anotace práce:	Diplomová práce se zabývá využitím regionálních folklorních prvků Valašska v hudební výchově na 1. stupni základní školy. Teoretická část vymezuje oblast Valašska a popisuje vybrané lidové tradice v rámci roku od jara do zimy. Dále se věnuje charakteristice hudební výchovy a vybraným činnostem vyjmenovaným v kurikulárním dokumentu RVP. Praktická část obsahuje vybrané náměty z oblasti Valašska, které jsou aplikovatelné v hodinách hudební výchovy.
Klíčová slova:	Hudební výchova, primární vzdělávání, hudební folklor, taneční folklor, dětské lidové hry, Valašsko
Anotace v angličtině:	This dissertation talks about the employment of regional folklore elements of Moravian Wallachia in 1st grade music education in primary school. The theory part delineates the area of Moravian Wallachia and describes selected folk traditions throughout the year – from spring until winter. Furthermore, the dissertation is dedicated to the characteristics of music education and selected activities named in the curriculum subject called 'RVP' (which stands for 'framework educational programme for primary education'). The practical

	side contains selected themes from the area of Moravian Wallachia which are applied in music education classes.
Klíčová slova v angličtině:	Music education, primary education, musical folklore, dance folklore, children's folklore games, Moravian Wallachia
Přílohy vázané v práci:	3 přílohy
Rozsah práce:	89 stran
Jazyk práce:	Český jazyk

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Pohádka o poslušných kozlátkách.....	I
Příloha č. 2 – Pracovní postup pro výrobu pomůcky pro hru „Na fukača“.....	II
Příloha č. 3 – Hra o svaté Dorotě.....	III

Přílohy

Příloha č. 1 – Pohádka o poslušných kozlátkách

„(Byla jedna koza a ta si postavila v lese chaloupku a měla kozlátka. Každý den odcházela na pastvu do boří¹ a dětem přikazovala, aby se dobře zavřely a nikomu dveří neotvíraly. Vrátil se koza domů, trkne rožkama do dveří a zpívá:

*,Kozlátka, děťátka,
odemkněte dvířka,
mamička vám přišla,
mléčka vám přinesla!
Já koza v boří jsem byla,
trávu hedvábnou jedla,
vodu studenou pila:
teče mléčko po veménku,
z veménka po kopýtkách
a z kopýtek v černou zem.‘*

Poslouchal kozu vlk. A když odešla, přišel ke dveřím chaloupky a zpíval tlustým, přetlustým hlasem:

*,Vy děťátka, holoubátka,
odemkněte,odemkněte!
Vaše matka přišla,
mléka přinesla.
Plná jsou kopýtká vodičky!‘*

Děti vyslechly vlka a pravily: ‚Slyšíme, slyšíme! Ale ty nezpíváš jako naše mamička. Naše mamička má tenčí hlásek a tak to neříká.‘ A vlkovi dveře neotevřely. A tak vlk odešel s nepořízenou. Vrátila se matka a děti pochválila, že ji poslechly. ‚Rozumné jste byly, že jste vlkovi neotevřely, ten by vás byl snědl.‘“

(Plicka et al. 2011b, s. 40)

¹ mladý borový les

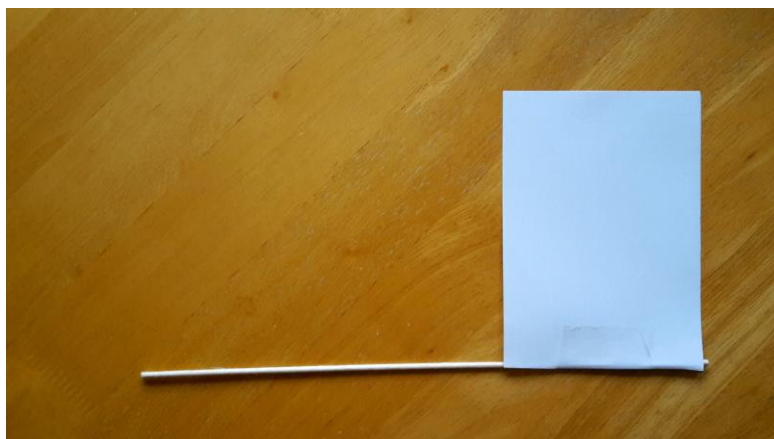
Příloha č. 2 – Pracovní postup pro výrobu pomůcky pro hru „Na fukača“

Pomůcky: Nůžky, lepicí páska, 1 špejle, papír formátu A5, provázek o délce cca 75 cm.

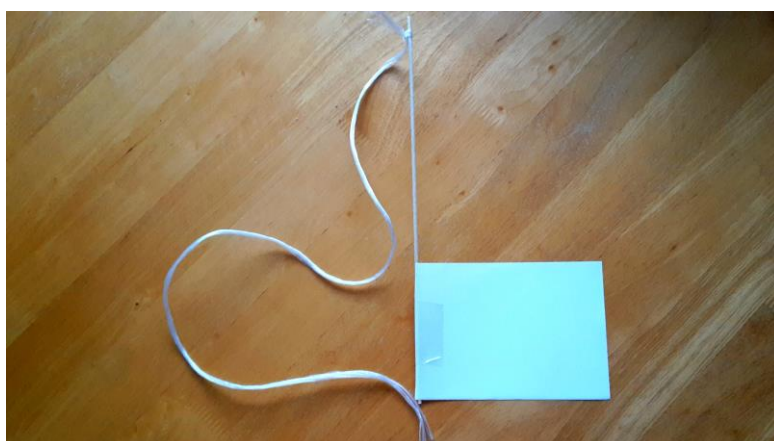

Popis postupu:

1. Přilepíme papír ke špejli pomoc lepicí pásky. Papír nalepíme tak, aby vytvořil se špejlí pomyslnou „vlajku“.

2. Na konec špejle přivážeme pomocí dvou uzlů provázek.

Příloha č. 3 – Hra o svaté Dorotě

Všichni vstoupí do prostoru a přichází Teofil, který žádá o svolení ke hře. Když ho dostane, všichni se nachystají. Královi doneseme židli, ten usedne. Přichází Dorota, která se všem představí a několikrát obejde třídu. Začíná hra.

„Král volá na Teofila:

*Teofile, bez prodlení,
vykonej mé poručení,
běž k Dorotě, ctné panně,
a vkaž jí tak ode mě,
aby mně neodporovala,
nýbrž mňa za manžela vzala.*

Teofil (k Dorotce):

*Dorotko, ctná panno,
pan Fabrický ti vzkazuje,
abys mu neodporovala
a si ho za manžela vzala.“*

Dorota odmítne krále a jde ke katovi. Ten jí nabídne, že ji zachrání, pokud si ho vezme.

Dorotka odpovídá:

*„Ach, bože, co je to za řeč,
to je řeč ostřejší než ostrý meč.
Měla sem být kralovú
a včil mám byť katovú.“*

Kat je našťvaný a vede Dorotku na popravu.

*„Ustupte lidé na stranu,
ať vám nedám mečem ránu.*

Přichází čert:

*Riksum fiksum mezi vás,
nebyl sem dávno u vás.
Takového kvítka nenájdete
jako sem já. ..
Hybej, hybej, králi,
pod' do pekla karty hrát
a já tu budu panovat!“*

Čert odnese krále a hra končí (Tomeš, 1972, s. 20-21).